

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Magisterský studijní program pro 2. stupeň ZŠ

Kombinace: český jazyk – německý jazyk

Literární tvorba Pavla Suly

The Literary Works of Pavel Sula

Das Literaturschaffen von Pavel Sula

Diplomová práce:

Autor:

Radka Sobotková

Podpis:

Adresa:

S. K. Neumanna 6

586 01, Jihlava

Vedoucí práce: PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
65	17252	5	0	24	1

V Liberci dne: **3. 1. 2008**

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Radka Sobotková

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji všem, kteří mě podporovali při tvorbě mé diplomové práce. Vedoucí diplomové práce, PhDr. Evě Štědroňové, CSc., děkuji za ochotu, trpělivost, cenné a podnětné rady. Děkuji rovněž všem přátelům a celé mé rodině, bez jejíž podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Literární tvorba Pavla Suly

Sobotková Radka

DP-2007

Vedoucí DP:

PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

.

Anotace

Tématem diplomové práce *Literární tvorba Pavla Suly* je analýza a zhodnocení literárního díla tohoto autora. Pozornost je věnována jak tvorbě pro dětského čtenáře, tak tvorbě pro dospělé. Povídky jsou analyzovány z hlediska tematiky, postav, děje, časoprostoru, jazyka a kompozice. Další část diplomové práce se zabývá didaktickým rozbořem učebnic, které autor vytvořil pro základní školy. Závěrečná část práce je věnována otázce didaktického zpracování povídkové tvorby autora se zřetelem na volbu ukázek do čítanek.

Literarisches Werk von Pavel Sula

Zusammenfassung

Das Thema der Diplomarbeit mit dem Titel „Literarisches Werk von Pavel Sula“ ist die Erfassung und Analyse der Werke von diesem Autor. Aufmerksamkeit wurde einerseits dem Schaffen für Kinder andererseits dem Schaffen für Erwachsene gewidmet. Die Werke wurden als Ganzes analysiert und miteinander verglichen aus dem Gesichtspunkt von Thematik, Gestalten, Handlung, Zeitraum, Sprache und der Komposition von Prosawerken. Der nächste Teil beschäftigt sich mit der didaktischen Analyse von Lehrbüchern, die Autor für die Grundschulen geschrieben hat. Der Abschlußteil der Arbeit ist der didaktischen Bearbeitung von Autorswerken in Lesebücher für Grundschulen geschenkt.

Annotation

Intent of this thesis named „Literary creation of Pavel Sula“ is to describe characteristic features of this author. Attention is devoted particularly to theme, characters, action, time and space, language and composition of prose. The creation of Pavel Sula was analysed as a whole and his collections were compared. Critiques from literary composite books were used for this comparison. Next part of this leaving project is interested in Pavel Sula's didactic texts devoted to reading books for primary schools. Last part is devoted to problematics of didactic processing of author's shortstories performance for reading books.

Obsah

Úvod.....	8
1. Osobnost Pavla Suly.....	9
1.1 Základní životopisné údaje.....	9
1.2 Literární tvorba.....	11
2. Charakteristické rysy povídkové tvorby Pavla Suly.....	13
3. Dětská tvorba.....	15
3.1. Tematika.....	15
3.2. Motivy.....	20
4. Postavy.....	24
4.1. Ženské postavy.....	26
4.2. Mužské postavy.....	28
4.3. Děští hrdinové.....	29
5. Děj.....	31
6. Časoprostor.....	32
7. Jazyk.....	34
8. Kompozice.....	37
8.1. Narace.....	37
8.2. Vypravěč.....	39
8.3. Tituly.....	40
9. Tvorba pro dospělé.....	41
9.1. Tematika.....	41
9.2. Motivy.....	42
10. Postavy.....	44
11. Děj.....	45
12. Časoprostor.....	46
13. Jazyk.....	47
14. Kompozice.....	48
14.1. Narace.....	48
14.2. Vypravěč.....	49
15. Porovnání dětské tvorby a tvorby pro dospělé.....	50
16. Pedagogická tvorba.....	51
16.1. Analýza učebnice.....	53
17. Didaktické zpracování povídkové tvorby Pavla Suly pro učebnice ZŠ..	57
17.1. Medailonek o autorovi.....	57
17.1.1. Seznámení s osobností autora.....	57
17.2. Ukázka.....	58
17.3. Úkoly k textu.....	60
17.4. Proč zařadit povídkovou tvorbu Pavla Suly do čítanek pro ZŠ...	61
Závěr.....	62

Úvod

Cílem diplomové práce je postihnout charakteristické rysy literární tvorby Pavla Suly, učitele, prozaika a autora zvláště knih pro mládež, a to z hlediska tematického a tvarového. Výchozím materiálem pro analýzu jsou povídkové soubory *Človíček*, *Majda Drobeček*, *Zeměžluč*, *Letňáskové*, *Svět v kolotoči*, *Tanečnice*, *Stvořitelé světa*, *Pokušitelé*.

První kapitola popisuje život a literární tvorbu Pavla Suly, neboť mnohé zážitky z jeho života ovlivnily obsah a podobu jeho povídek.

Strukturální analýza Sulových povídek je rozdělena do dvou kapitol, které mají své podkapitoly. V jedné je věnována pozornost tvorbě pro děti a mládež, v druhé tvorbě pro dospělé. Záměrem rozboru je upozornit na specifické rysy próz tohoto autora. Pozornost byla zaměřena zejména na *tematiku, postavy, děj, jazyk a kompozici*.

Obsahem další kapitoly je Sulova pedagogická práce, a to především jeho učebnice pro základní školy – *Poselství*, *Radovánky*.. Tyto knihy jsou posuzovány z hlediska dnešních učebnic.

Závěrečná část práce se zabývá návrhem na didaktické zpracování textů sledovaného autora pro čítanky základní školy. Cílem uvedené kapitoly je didaktické zpracování informací o autorovi a výběr ukázky ze Sulovy tvorby. Je zde také navržen postup práce s tímto textem.

1. Osobnost Pavla Suly

1

1.1 Základní životopisné údaje

Pavel Sula, vl. jménem Josef Sulík, se narodil 3. 3. 1882 ve Svojsicích u Chotic. Vyrůstal se svojí matkou, vdovou po krejčím, ve Vídni. Školu navštěvoval v Čáslavi, kde se seznámil s významnými spisovateli (např. s Rudolfem Těsnohlídkem, Jiřím Mahenem), kteří se stali jeho celoživotními přáteli.

V letech 1897 – 1901 absolvoval učitelský ústav v Kutné Hoře. Zde měl na něho velký vliv J. Šimek, ředitel ústavu, který měl rád výtvarné umění a prosazoval ho i ve školské praxi. J. Šimek usiloval o interakci mezi jednotlivými předměty, jako jsou např. hudební výchova, výtvarná výchova a český jazyk, jež měla dovést studenty k pestřejšímu a bohatšímu estetickému prožitku. *Nejvíce však P. Sulu ovlivnila nejen díla beletristická, ale i díla pedagogická, především Quickovi Pedagogičtí reformátoři, čítanky Tolstého a publikace Komenského. K maturitě pak sám vydal tiskem list Zvony v křeči, s veršíky ze života školského.*¹ V Kutné Hoře se poznal i s významnými osobnostmi našeho kulturního života, a to např. s profesorem Jiřím Krupičkou, geologem a esejistou, s hercem Eduardem Vojanem a

¹ Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 175

¹ Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 176

s básníkem Josefem Svatoplukem Macharem. Po maturitě zahájil svoji životní dráhu učitele v Lučici a dále pokračoval ve Vilémově, Zbýšově a Vyšehořovicích, které se nacházejí ve východních Čechách. Od roku 1913 působil na školách Komenského ve Vídni.

Za války byl přidělen k maďarskému pluku šoproňskému do Vídně, kde utrpěl vážné zranění (přišel o oko). V roce 1917 podepsal *Manifest českých spisovatelů*. Tento manifest vyšel 17. května 1917 v agrárním Večeru a jeho autorem byl Jaroslav Kvapil. Žádal propuštění politických vězňů, svobodu tisku a shromažďování. Byl podepsán více jak dvěma sty signatáři, mezi které patřili např. i Alois Jirásek, Josef Svatopluk Machar nebo Antal Stašek. Po válce se Sula opět začal věnovat pedagogické práci. Od roku 1919 působil jako učitel na Slovensku. V letech 1921 – 1926 učil na chlapecké měšťanské škole, kde působil v té době jako ředitel Antonín Wimmer, známý přírodovědec a entomolog. Hlavní pozornost zde Sula věnoval novému pojetí vyučování tělesné výchovy. V roce 1932 začal učit na moderní nově postavené škole v Kobylisích, která odpovídala reformním snahám tehdejší doby a vycházela z příkladů experimentálních škol amerických. Tato škola byla především zaměřena na estetickou výchovu, která podporovala rozvoj tvořivé fantazie studentů díky vzájemné interakci mezi jednotlivými předměty např. výtvarné, hudební výchovy a českého jazyka. Důležitou součástí bylo i vlastní samostudium žáků. Svou učitelskou dráhu P. Sula ukončil jako ředitel Masarykovy školy v Holešovicích.

V době okupace odešel do důchodu. Na Zbraslavi, kde žil, se stýkal s V. Vančurou, I. Olbrachtem, J. Plachtou a pomáhal zde ukrývat ilegální pracovníky. Až do konce života se zajímal o domácí kulturní dění a snažil se i nadále orientovat v moderní české kultuře. Uveřejňoval kritiky např. v *Pedagogických rozhledech* a v *Úhoru*. Články, ve kterých reagoval na literární a kulturní život, publikoval např. ve *Zlaté Praze*, v *Lumíru* nebo v *Rozhledech*. Za jeho pedagogickou činnost mu byl roku 1967 udělen titul zasloužilý učitel. Zemřel ve vysokém věku 93 let 27. 7. 1975 v Praze.

Pavel Sula byl nejen významným spisovatelem, ale i učitelem. Jeho povolání celoživotně ovlivňovalo jeho tvorbu. V dílech se často můžeme setkat s tématy, která souvisejí se školou. Proto byly Sulovy knihy určené především dětem, s nimiž autor ve svém učitelském povolání celý život pracoval.

1.2 Literární tvorba

Jak jsme již uvedli, Pavel Sula celý život zasvětil jak práci učitelské, tak i literární činnosti pro dospělé a pro děti. Sám o tom píše: *Často se zamýšlím nad dosavadní svou prací – jako bych plul mezi dvěma břehy. Jednou přitahuje břeh tvorby beletristické, jindy zase břeh výchovy a pedagogiky, věčně zelený a stále čekající.*² U Suly převládalo povolání učitelské, ale i v něm se uplatňoval jeho tvůrčí duch. První veršiky shrnuté do sbírky *Zvony v křeči* vydal už v době maturity a byly stylizovány jako rozloučení se spolužáky.

Sulova beletristická tvorba vycházela hlavně z autorových vlastních zkušeností a zážitků, které získal při práci s dětmi jako učitel. On sám pak prohluboval své znalosti zvláště četbou studií profesora Čady, které byly věnovány psychologii dítěte, a dále pak se zájmem sledoval časopiseckou literaturu pedopsychologickou, zvláště *Pedagogické rozhledy*. Píše, že na všech jeho dětských postavách je zřejmé *studium skutečnosti*.³ Je to patrné zvláště na povídkovém souboru *Vítězství*, který se skládá ze Sulových vlastních dětských vzpomínek. Hlavní postavou je chlapec pocházející z Čáslavi. Autor také *podotýká*, že se mu lépe dařily dětské postavy než dospělé, než prý vynálezci, herci, žebráci ze sedlecké pouti a jiné exotické mátohy, které neměly se skutečností nic společného.⁴

K dalším knížkám, které jsou určeny dětem, patří např. *Dolánka*, *Majda bobeček*, *Človíček*, *Ráno*, *Zeměžluč*, *Kloučkové z předměstí*, *Osada kmene Juchachá*; vycházely od konce prvního desetiletí minulého století až do padesátých let. Sula se věnoval i poezii, např. ve sbírce *Kniha pianissima*.

V další knize s titulem *Radovánky* můžeme najít motivy národopisné, ale autor se tu zmiňuje rovněž o výsledcích své práce s dětmi ve slohu. V dalším literárním sborníku s názvem *Jaro* shrnuje svoji dosavadní pedagogickou činnost v oblasti slohu. Uvedené práce byly vydány pod názvy *Království lásky*, *Zemský ráj*, *Ptačí svět*, *Slovo a čin*, *Dobyvatelé*, *Hlahol a poskok*, *Pravda a světlo*.

Sula se věnoval také tvorbě čítanek, protože považoval četbu za hlavní složku vyučování a rovněž i jako přední pomůcku sebevzdělání: k těmto aktivitám patří např. čítanky *Vzkříšení*, *Květen* a *Poselství*. Na druhou stranu usiloval i o to,

² Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 175

³ Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 182

⁴ Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 182

aby se ve vyučování vycházelo ze skutečných literárních děl, a proto redigoval s Dr. H. Siebenscheinem knihovnu *Kytice*, ve které vycházely literární a esejistické texty od K. J. Erbena až po F. X. Šaldu.

K Sulovým drobným prózám z maloměstského prostředí, které jsou určeny dospělému čtenáři, patří např. sbírky *Tanečnice* (1911), *Stvořitelé světa* (1919), *Pokušitelé* (1920). *Tanečnice* se skládá z osmi povídek, které jsou variacemi na téma mládí, lásky a krásy. Ve sbírce *Stvořitelé světa* stojí v centru děje téma dítěte; reflexe jeho narození, výchovy i rodičovských povinností ve vztahu k příští generaci. V povídkovém souboru *Pokušitelé* ustupuje syžet do pozadí. Dominuje zde lyrické zobrazení niterních pocitů hlavních hrdinů v jejich běžném životě. Postavami povídek jsou např. holič – vynálezce, stárnoucí herec – slepec či obětavá ošetřovatelka.

Pavel Sula rovněž založil a redigoval časopis *Klas* (1923-1938) a řídil časopis *Úsvit*. Spolupracoval s novinami *Komenský*, ve kterých publikoval pedagogické studie. Beletrii a literární kritiku uveřejňoval v periodikách *Směr*, *Dělnické listy*, *Lidové noviny*, *Lumír*. Beletrii pro děti nejčastěji prezentoval v měsíčníku *Zlatá brána*, *Radost*, *Malý čtenář*. Řídil také učitelskou přílohu *Národní osvobození*.

2. Charakteristické rysy povídkové tvorby Pavla Suly

Sula patřil ke generaci autorů, která se přikláněla k hnutí za estetickou výchovu, jež vzniklo na poč. 20. století. Toto seskupení prosazovalo nové metody do vyučování. Odklánělo se od stávajícího Herbartovského systému výuky a přiklánělo se k teoriím Darwinovým. Žák měl být veden především k samostudiu a k estetickému prožitku z umění literárního, výtvarného nebo hudebního. Nejvýznamnějším představitelem uvedeného směru byl Čech *Gustav Adolf Lindner*, zakladatel vědeckého časopisu *Pedagogium*. Z hlediska dětské četby si toto pedagogické hnutí kladlo za cíl realistické ztvárnění skutečnosti a uplatnění náročných esteticko-výchovných hledisek v literatuře. V tomto duchu Sula usiloval prostřednictvím své tvorby seznamovat děti s politickým a kulturním děním, což však ale nebylo v souladu s tehdejšími učebními osnovami. *Nejprve psal realistické obrázky ze života chudých venkovských dětí (Dolánka), sociálně realistické studie s prohloubenou psychologickou kresbou lidí a výraznou sociálně dokumentární charakteristikou (Zeměžluč, Ráno)*⁵

V jeho dílech můžeme nalézt i určitou emocionalitu, zejména v líčení přírodních scénérií, např. v povídkovém souboru *Zeměčluč* autor vykresluje atmosféru lesa zmítaného bouří, která osciluje se strachem ztraceného dítěte. Pomocí lyrického vidění skutečnosti, jemně laděnými popisy vesnického prostředí a také prostřednictvím principu volného řazení menších epických jednotek, které skládal ve větší celky, dosáhl autor významové vrstevnatosti díla. Názornou ukázkou je povídkový soubor *Zeměžluč*, v němž se jednotlivé příběhy skládají do jedné tematické celistvosti. Autor se také pokusil vyjádřit niterné stavy dítěte, jeho smyslové vnímání a reakce, poznat specifický svět dětí v konfrontaci s okolním světem. (*Človíček, Majda bobochek*).

Po sociálních prózách a prózách ovlivněných vitalismem a impresionismem, v nichž líčí obraz dětského utrpení za první světové války, se odvrací od venkovské problematiky a věnuje pozornost tematické z městského prostředí a dále tématu dětských táborů. Rozpor města a vesnice je viditelný např. v knize *Letňáskové*. Lidé žijící na vesnici denně bojují s rozmary přírody. Od jara do podzimu musí pracovat

⁵ Chalupa, O. – Voráček, J. *Kontury české literatury pro mládež*. Praha: Albatros 1979. s. 89

od brzkého rána na poli, aby uživili své rodiny, postrádají jakékoli technické vymoženosti. Život ve městě je rušnější, příroda tu ustupuje novým domům, obchodům.

Sulův kritický vztah ke skutečnosti se postupně mění k smírnému pohledu na svět, k pozorování člověka při práci a odpočinku v přírodě. (*Osada kmene Juchachá*). Autor usiluje o bezkonfliktní ztvárnění světa dětí, jeho vyprávění je útrpně něžné v pozorování chudých dětí a v zachycení čistých rodinných vztahů. *Pokouší se dětský svět jakoby sevřít v kruh, na jehož obvodu je znázorněn sled lidského života od jeho zrození, přes dospívání k dospělosti a nový návrat.*⁶

Pokusil se psát i povídky pro dospělé, avšak brzy se vrátil zpět k tvorbě pro děti. Na rozdíl od dospělých postav byl dětský hrdina pro autora prostředkem sebeprojekce, možností vyjádřit své vlastní zkušenosti a zážitky, a to nejen z dětství. O zmíněných povídkách pro dospělé sám autor napsal, že *byly spíš studiem a stylovým pokusem, do něhož zasahovala stylem Růžena Svobodová, ale vymanil jsem se z exoty*⁷

⁶ Chalupa, O. – Voráček, J. *Kontury české literatury pro mládež*. Praha: Albatros 1979. s. 89

⁷ Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946. s. 180

Dětská tvorba

3. Tematika

Hlavním námětem většiny děl Pavla Suly je *těžký život lidí na vesnici*. Při ztvárnění uvedeného tématu vychází ze svých vlastních zkušeností, protože on sám pocházel z drsného kraje Českomoravské vrchoviny. Tyto prožitky promítá do svých postav, které tak mají zakotvení v určitém historicky konkrétním časoprostoru. *Pocházím z Českomoravské krabatiny, z české strany ze Záleského kouta. Měli jsme v Malčíně u Brodu barák. Moje rodiště.*⁸ Popisuje nelehký život vesničanů, kteří se musí po celodenní tvrdé a bídě placené práci večer postarat o svoje děti a svůj skromný majetek. Tak je tomu např. v prózách *Človíček a Zeměžluč*.

*Byt měli ve dvoře v baráku ratejně o 5 světnicích, ale jak pospolu směstnati 10-12 rodin? Bydlily tedy dvě i tři rodiny pohromadě v jedné světnici, osm až dvanáct osob dýchalo v malém prostoru, vařili na jedné společné plotně, leželi po zemi slámou postlané, hnutí nebylo.*⁹

Proti tomuto hořkému údělu lidé usilovně bojují svojí pílí a pracovitostí. Nestěžují si na svůj osud, snaží se s ním v každodenním životě poprat a překonat ho. Někdy si pomohou i nezákonným způsobem, to je např. ukázáno na postavách *Kudrny a Hrudy (Zeměžluč)*, kdy první jmenovaný ukradne svému sousedovi olši, aby mohl vyrobit svým dětem dřeváky na zimu. Nejen dospělí, ale i děti se podílí určitou měrou na výdělku rodiny. Starší chlapci chodí pracovat na pole, např. třídit řepu, vybírat brambory, pást dobytek, děvčata se starají o mladší sourozence a pomáhají připravovat skromný oběd. Děti i v této drsné realitě prožívají různá dobrodružství a spoustu zábavy. To např. když do vesnice přijede pan *Kaňka z Ronova* (postava z knihy *Svět v kolotoči*) se svým kolotočem, a nebo když chlapci loví malého králíka, aby si ho mohli upéct (*Zeměžluč*). Uvedená konstatování přibližují recipientovi vesnickou atmosféru, která je důležitou složkou syžetu. Prostředí, do kterého jsou příběhy zasazeny, výrazně ovlivňuje významovou rovinu díla. Drsný

⁸ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos. R. Vilímk 1910. s. 1

⁹ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos. R. Vilímk 1910. s. 24

kraj, ve kterém není nic zadarmo, a nelehký život, v němž je vše těžce vydřeno, jsou spolu elementárně spojené.

Sula autenticky zobrazuje život české vesnice na počátku 20. stol. Jedním z významových prostředků, jež slouží k vyjádření tématu, je prohloubená psychologická kresba lidí s výraznou sociálně dokumentární charakteristikou, což znamená, že autor bez idealizace popisuje dané prostředí, často konkrétní reálné vesnice, s postavami, jež patří do určité sociální skupiny. Proniknutím do duše těmito hrdinům se pokouší čtenáři přiblížit vnitřní emocionální prožitky, které nám pomáhají lépe pochopit jejich jednání. (např. Svobodka z prózy *Človíček* nebo Grétyňka z povídkového souboru *Zeměžluč*)

Vedle zmíněného hlavního tématu nacházíme v jednotlivých povídkách i řadu témat vedlejších.

V *Zeměžluči* (1910, Obrázky ze Zálesí a zpod Lichnice) jsou to zejména starosti běžného života (práce, starost o potomky); dále autor sleduje třídní vztahy mezi lidmi na vesnici a důležitou roli v uvedených prózách hraje i příroda. Patrně nejvíce pozornosti je věnováno bídě a utrpení lidí, o čemž vypovídá už název knížky, který autor vysvětluje v doslovu. *Zdálo se mi vždy, že naše pole na Zálesí mají hořkou chuť Země jako zralá zeměžluč, že oči našich venkovanů z Tisu a Malčina jsou zakřiknuty a nedůvěřivý ke všemu, ušlohány větrem i zklamáním.*¹⁰

Realisticky je zde zachycena i smrt, např. tkalce Adama, který od rána tkal plátno, aby jeho rodina měla na živobytí, a jeho životní bídu nakonec ukončí až smrt.

Přistoupila zticha k němu, zašeptala mu do ucha:

-Tatínku--

*Tatínek se nepohnul. Měl hlavu podloženou a ústa otevřena-rudá! zakrvácená ústa! a dílo bylo zakrváceno! i na podlaze, všimla si, v prachu byla nakapaná krev!!*¹¹

Tato povídka ztvárňuje rozdíl mezi lidmi žijícími na panském dvoře a mezi lidmi, kteří obývali ratejny, jež patřily k tomuto dvoru nebo lidmi, kteří bydleli mimo panský dvůr. Tento dvůr měl ta nejlepší pole, dobytek, koně a drůbež. Baráčníci, chalupníci a podruzi pracovali pro statkáře za pár krejcarů denně od šesti do šesti. Děti pásly dobytek nebo pracovaly na poli, ve volném čase chodily sbírat

¹⁰ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos.R. Vilímek 1910. s. 160

¹¹ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos.R. Vilímek 1910. s. 59

větve a šišky do lesa, aby bylo v zimě čím topit. Spaly na tvrdé zemi po deseti v jedné světnici. Na louce si pak opékaly křečky a ježky, aby nasýtily své prázdné žaloudky. Měly jen jedny sváteční šaty, které nosily do kostela, školu navštěvovaly jen v zimních měsících, kdy nemusely pracovat na poli. Do školy chodily pěšky, za každého počasí. *Lidé ze stavení ani nevycházeli, jen po ránu, co by tak k silnici a k cestě sníh prohodili, dětem ke škole. Nasadili je do šátků, do hounic a do botek řezankou nacpaných a hybaj do školy. Přespolních ovšem nebylo mnoho, jen ti hrdinnější a silnější.*¹² Do protikladu s postavami dětí venkovské chudiny je dána postava dcerky správce *Grétyňka*, jež měla svojí guvernanku, která se o ni starala, která si s ní hrála a učila ji. Grétyňka spala ve svém vlastním pokojíčku. Nemusela vstávat tak brzo jako ostatní děti. Nikdy nepoznala pocit mít hlad. Přesto nebyla šťastná. Toužila po jiném světě, ve kterém by mohla běhat a dovádět jako ostatní děti. Ten její život jí připadal jako upjaté vězení, ve kterém si nemohla plnit své sny.

Autor zde vykresluje dva rozdílné způsoby života. Na jedné straně stojí přepych a bohatství, na druhé straně je jen bída a utrpení. Oba tyto životy mají však něco společného, a to touhu. Chudí touží po lepším životě, sní o tom, že za ušetřené peníze si snad jednou koupí vlastní kravku a postaví si dům a Grétyňka zas touží po tom, aby si mohla hrát s ostatními dětmi.

Mezi vedlejší témata próz patří *zachycení atmosféry dětských duševních projevů a smyslových reakcí*. (*Človíček, Majda drobeček, Letňáskové*). Sula zkoumal svět dětí, snažil se o proniknutí do tohoto krásného „neznáma“, plného fantazie a drobných starostí. Plně zde mohl využít zkušenosti z povolání učitele, kdy se denně setkával s drobnými starostmi žáků. Povídkové sbírky jako *Majda drobeček* či *Letňáskové* jsou vyprávěny z pozice malého dítěte, které vnímá svět kolem sebe dětskýma očima, snaží se mu porozumět a naučit se v něm orientovat. Důležitou roli hrají rodiče, kteří vytváří podnětné prostředí pro rozvoj dítěte, jako např. v povídce *Majda drobeček* zpívá maminka ukolébavku malé Majdě, aby se jí lépe usínalo.

*Jede Kudrna okolo Brna,
potkala ho tam jeho rozmilá.*

¹² Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos. R. Vilímek 1910. s. 63

*Kampak jedete, pane Kudrno?.....*¹³

Děti jsou představeny převážně ve venkovském prostředí a jejich život je spjat s tvrdými podmínkami tohoto života. Většinou si musí vystačit samy, jen se svojí fantazií, kterou rozvíjejí při různých hrách. Samy si hrají třeba jen s kouskem dřívka, které se však v mžiku v dětských očích stává hrdinou, který bojuje proti nepřítelům. Obyčejný kámen se v dětské fantazii proměňuje ve starce, prostřednictvím něhož se děti seznamují s historií vesnice. Dětské hrdinové pomocí pestré a barvitě fantazie překonávají prázdnotu a stesk po rodině. Rodiče na ně nemají tolik času, protože musí pracovat na poli a starší sourozenci jim pomáhají. Přesto děti nijak nestrádají, důraz je položen na láskyplný vztah mezi dětmi a jejich rodiči. Pokud rodiče mají chvíli času, věnují ho jenom svým dětem, hrají si s nimi, vyprávějí jim různé historky. Sula prostřednictvím postav a jejich jednání a chování vyjadřuje ideál soudržné rodiny, a takovouto pevnou rodinu považuje za základní kámen společnosti, která se po destrukci způsobené 1. světovou válkou počátkem dvacátých let znovu konsoliduje.

Děti se už od útlého věku seznamují se svým okolím, snaží se mu porozumět. Tato snaha je zachycena na různých nepatrných momentech jejich života. Sula ve svých prózách vyjádřil koloběh života, jehož přirozenou součástí je také smrt. Objevuje se zde určitá paralela mezi přírodou a lidským životem. Příroda je zde ztvárněna ve své svébytnosti, v plynoucím čase, který je představen střídáním čtvera ročních období. Její přirozenou součástí je zrození a zánik rostlin a živočichů, podobně jako v lidském životě, kdy staří nemocní lidé umírají a na jejich místo přichází mladá krev. *Vztýčil pampelišku do výše, do velikanánské výše, až ke Slunci skorem, aby radostně umírala. Za chvíli se pampeliška skroutila, zacukala se jí hlavička – umřela. Položil ji mrtvou mezi kameny na zápraží a zahrabal hlinou. Taky našel tašku rozbitou, na hrůbek nastrouhl červené hlinky, aby pěkně vypadal. Teto, teto, zde leží nebožka pampeliška, před chvílí umřela. Eh, děláš na schůdkách smetí, ty! Vendovi bylo divné, že si teta hrobečku nevšímá, ani mrtvé pampelišky nepolituje. Vždyť chodila kde jakému nebožtíku na funus a plakávala s ostatními ženskými.*¹⁴ V této ukázce malý Venda ještě není schopen poznat, jaký je rozdíl mezi smrtí člověka a smrtí rostliny, ale ví, že existuje a že je to něco smutného.

¹³ Sula, P. *Majda drobeček*. Praha: Edvard Fastr 1948. s. 8

¹⁴ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 24

Naopak Nanda, dcera tkalce Adama, který zemřel před jejíma očima, plně chápe, co znamená smrt a jakou bolest s sebou přináší. V těchto realistických ukázkách ze života vypravěč usiluje o autenticitu, o zachycení dětských prožitků smutku a bolesti.

Autor značnou část svých próz věnuje zobrazení různých dětských dobrodružství a her. Malé děti si většinou hrají samy se sebou, povídají si se zvířaty a se svými hračkami, starší děti se pak seskupují v různých partách, v nichž zažívají rozmanitá dobrodružství, např. při lovu králíka, při pasení dobytka nebo při koupání. Ve dvou příbězích je popsáno chování dvou chlapců, kteří se ztratí. Jeden zabloudí při hledání kolotoče v jiné vesnici a druhý při bouři v lese. V prvním případě se jedná o malého kluka, kterému se stýská po poutovém kolotoči, chce ho najít, ale zabloudí a usne. Když se probudí, je už tma. Nakonec ho dovedou zpátky k rodičům majitelé kolotoče, kteří ho náhodou objeví. V druhém příběhu figuruje starší hoch, kterého při zpáteční cestě potká ohromná bouřka, při níž se ztratí. Nakonec s vypětím vlastních sil dojde domů. Tyto příběhy jsou poutavě vyprávěny, čtenář je neustále vtahován do děje, strach a úzkost chlapců je zde zachycena prostřednictvím lyrického popisu jejich prožitků, kdy se ocitají tváří v tvář živelné přírodě. Hoši v této chvíli upínají mysl jen ke svým rodičům, převážně k mamince, se kterou chtějí být a slibují, že už budou hodní. Rodiče zas trpí strachem a obavami, aby se jejich ratolestem nic nestalo, a pokud se v pořádku vrátí domů, mají v plánu hned jim pořádně vyhubovat. Když se však děti vrátí zdraví a v pořádku domů, rodičům spadne kámen ze srdce a dostaví se ohromná úleva, jako v reálném životě.

Ve všech povídkách jsou děti zachyceny v prostředí, které odpovídá dobové realitě, takže i čtenář si vytváří představu o životě dítěte této doby.

Důležitým vedlejším tématem je *příroda*, která dokresluje jednotlivé příběhy a je jejich nedílnou součástí. Autor sám pocházel z Českomoravské vrchoviny a tento kraj a jeho okolí se vyskytuje ve všech jeho dílech. Miloval zdejší drsnou krajinu a lidi, co v ní žili, a obé se stalo významným inspiračním zdrojem jeho literární tvorby.

Příroda hraje v životě člověka důležitou úlohu, zvláště člověka venkovského; má vliv na to, jaká bude úroda, kdy začne sklizeň. Lidé podle jednotlivých náznaků v přírodě odhadují, jaké bude počasí, jestli bude pršet nebo jaká přijde zima. Příroda

dodává příběhům specifickou atmosféru, lyrické popisy zprostředkovávají přírodní dění a jeho proměny. Přírodní či přesněji vesnické prostředí je ale také postaveno do kontrastu s prostředím městským. Na vesnici všechno kvete, je tu čerstvý, zdravý vzduch, na každém kroku je možnost zahlédnout nějaké zvíře. Děti v lesích mohou sbírat různé plody, jako jsou borůvky, maliny, houby atd. Město je představeno jako technický gigant, ve kterém vládou továrny, tramvaje. *Svatík pozoruje nyní vše na ulici bystřeji. Jeho pozornosti neujde ani toulavý městský pes, ani umouněný vrabec, městsky lstivý a zchytralý. Jde hoch parčíkem, postřehuje kdecy, pozná díru myši a krtčí, dívá se žádoucně pod smrček. „Zde by se mohl ukrývat zajíček.“ Ale zajíček mrtvě visí u hokynáře za nohy a mlčí. Jde hoch kolem Muzea. Zdá se mu, že by zde u zdi mohly růst houby. Shýbá se po hříbku, ale byl to klam. Řekne opravdově: „Zde by se mohly aspoň ukrýt koroptve, vyplašené ruchem náměstí. A pod břízami rostly by dobře křemenáči a kozáci. Ale na dlažbě nerostou křemenáči.*¹⁵

Při líčení přírodních scénérií se užívá v jednotlivých prózách hojně metafor a personifikací, tím je u čtenáře vyvolán pocit, že i příroda má duši a je schopna prožitku: *Pan myslivec vyšel přede dvěře, jen se lilo, kalná stružky tekly přes dvorek z lesa do rybníka. A les jen vzdychal, praštěl, na pár kroků padla sosna, mnohaletá, pevná, škoda jí, vítr ji vyvrátil, to bude škody v lese! Hřímalo, jakoby vozy se železem naloženým po drkotavém dláždění jely, těžce a hrozně hřmělo, a hned na blízku – prásk! Hrom za hromem, blesk za bleskem. Kdopak takovou činěnici pamatuje?*¹⁶

Dosud jsme se zabývali hlavními tématy povídek. Jejich nedílnou součástí jsou motivy, které napomáhají dotvořit fabuly díla a významně se podílejí na utváření smyslu Sulova prozaického díla.

3.1. Motivy

Dominantní motiv, který se vyskytuje ve všech povídkách, je motiv *bídy a utrpení*. Vypravěč nám přibližuje vesnici na počátku 20. století, s níž je spojen

¹⁵ Sula, P. *Letňáskové*. Praha: Středočeské nakladatelství 1972. s. 103

¹⁶ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos.R. Vilímek 1910. s. 155

velmi těžký život. Většina vesničanů za každého počasí pracuje na statku u hospodáře, aby si vydělala na živobytí. Bydlí v pronajaté světnici, v níž se tísní i dvě rodiny. Tento život však není přibližován s hořkostí a zatrpklostí, ale je spíše prostředkem autentického zachycení dobového prostředí, z něhož autor sám pocházel. Pozitiva vypravěč nachází především v takových lidských vlastnostech, jako je píle a pracovitost. Postavy si na svůj nelehký osud nestěžují, odevzdaně ho přijímají a se svým životním údělem se snaží vyrovnat co nejlépe. *Už po práci. Svobodovi si vydělali na deputátní práci pár zlatek, dodělali u hospodáře řípu. Svobodka měla sice ruce omrzlé, nohy oznošené, v kloubech jakoby mravenci lezli, jak sedala na hromádkách do studené noci. I Fanda řípy odstonal, ale skoro se bál poležet, nic z toho, jaké poležení, pohodlí není ani zastonat se nechce. Jen sykal a omrzlé konečky prstů hladil o kalhoty. Všichni se sedřeli a zhubeněli jako chrti, nebylo kdy vyspat se, najíst se v sednici.*¹⁷

S předcházejícím motivem úzce souvisí motiv *smrti*, který dokresluje pochmurnou situaci na vesnici. Většinou se týká dospělých, kteří umírají na vyčerpání a přepracování. Děti se často stávají přímými svědky skonu svých rodičů. Vypravěč se snaží realisticky popsat pocity dětí, usiluje o zachycení jejich vnitřních stavů, zdůrazňuje pocity strachu, úzkosti a beznaděje. Stává se také, že malé dítě si na svého rodiče, který zemřel před několika lety, už nedokáže vzpomenout. *A smála se na tě. To víš. Vozila tebe v kolíbce?? A zpívala ti? Snad, ani už nevím. Nevím. Jakou ti maminka zpívala. Já já ah nevím, snad... Anda se náhle zamyslela, její obličej ustrnul, udivil se, zahleděla se někam myšlenkami upjatými, rdousivými. Postava její se sesula v trosku. Byla jako v uzýlku zavázána. Bouřily se v ní vzpomínky, ale náhle se zastavily, nelze ničeho vědět, všechno se zapomnělo, neví Anda, jakou to máma nad kolébkou ji zpívala a věděla snad kdysi. Snad do včerejška to ještě věděla, a dnes, jak jen to mohla zapomenout?*¹⁸

Další motiv, který můžeme vypořádat ve většině děl, je *touha*. Touha je úzce spjata s lidským životem, v případě Sulových hrdinů je to většinou touha po maličkostech, které jim v životě chybí. Svobodovi z knihy *Človíček* touží po vlastním malém domku a krávi, která by jim dávala mléko. Grétyňka z knihy *Zeměžluč* zase touží po větší svobodě. Má sice vše, nač si vzpomene, ale chybí jí

¹⁷ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 60; 61

¹⁸ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 41

kamarádi. Malý *Pepan ze Světa v kolotoči* se chce opět projíždět na kolotoči a konečně malý *Svatík z Letňásků* by chtěl prožívat nová dobrodružství ve vesnici, kde trávil letní prázdniny, jejichž konec znamená i návrat do městského bydliště. Prostřednictvím uvedených příběhů je vyjádřena různorodost a rozmanitost dětských snů a tužeb. Touha je pro dětské hrdiny hnacím motorem, pomocí něhož snášejí lépe svůj osud, dokáží s ním bojovat, vede je k pracovitosti a svědomitosti, které by jim měly umožnit splnění jejich snů.

Důležitý motiv, který se vyskytuje ve všech dílech, je motiv *dětství a mateřské lásky*. Pro malé dítě je dětství nejkrásnější okamžik, kdy pro něj vše teprve začíná, kdy ještě není pohlceno tíživou realitou života a může se bezstarostně věnovat hrám. Starší děti se pak už podílejí na výdělku rodiny a vědí, co je to tvrdá práce na poli či na statku. Vidí, že za každým vydělaným penízem stojí těžká práce. Ale i ony potřebují nějaké radostné zážitky, což jsou především hry a dobrodružství ve společnosti kamarádů.

Mateřská láska a také rodinná soudržnost je pro zvládnutí životního údělu velmi důležitá. Všichni rodiče se starají co nejlépe o své děti, sami strádají, jen aby jejich děti měly dostatek jídla. *A když tak jedli všichni ze společné veliké hliněné mísy polévku nebo kaši, odložila nejdříve máma, že už dost, aby jen sami jedli a pak i tatík lžící položil, aby Fanouš dojedl, ale Fanda nechal vždy poslední sousto Vendovi, třeba by jen oblízl. A o poslední lžici kaše musili se všichni dělit, ani Venda nechtěl sám sníst, až když Fanda rozdělil každému ždibec, tátovi, mámě, Vendovi a sobě.*¹⁹

Rodiče i v letních měsících, kdy je nejvíce práce, určitý čas věnují svým ratolestem. Stačí malé pohlázení nebo pohoupání na kolenou a děti jsou šťastné. Z výchovného hlediska je toto chování rodičů velmi důležité. Děti cítí, že jsou milovány a že jsou pevnou součástí rodiny. Láskyplné prostředí velkou měrou přispívá k pozitivnímu utváření jejich povahy.

¹⁹ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 7

3.2 Shrnutí

Pavel Sula se ve své počáteční povídkové tvorbě orientuje tematicky zvláště na problematiku venkovského života spojenou s jeho rodným krajem, pokouší se literárně vyjádřit těžký úděl chudého venkovského člověka, který dobře poznal ve své vlastní rodině. Tuto podobu života ztvárňuje realisticky, přičemž vedle negativních stránek zobrazuje i některé pozitivní stránky tohoto života.

Dále se zaměřuje na zobrazení dětského hrdiny, na téma dětství a na postižení duševního světa dítěte, k čemuž ho jeho učitelské povolání inspirovalo a vedlo.

4. Postavy

Postavami v jednotlivých povídkách jsou *vesničané, prostí, obyčejní lidé*. Jsou zmítáni tvrdostí života, těžkou vesnickou prací, přesto si na svůj osud nestěžují a přijímají ho pokorně. Pracují od rána do večera na polích za mizernou mzdu, za každého počasí musí pomáhat sklízet úrodu, aby si tak vydělali na životní potřeby a mohli za utržené peníze koupit zásoby jídla na zimu a pro děti obstarat nějaké ošacení.

Na druhé straně se v Sulových povídkách vyskytují rovněž *postavy městské*, které tráví na vesnici pouze prázdniny. Z jejich pohledu se jeví vesnice jako idylické prostředí, v němž se dá zažít spousta legrace a dobrodružství. Čerstvý vzduch, koupání v rybníce a sběr lesních plodů působí na člověka jako balzám. Neradi se pak vrací do přetechnizovaného světa měst, kde jediné čerstvé ovoce se dá koupit na trzích a kde nádhernou zeleň lesů a luk nepříliš úspěšně nahrazují parky. Městské prostředí působí pochmurně a sychravě a lidé se snaží využít každého okamžiku, kdy mohou z této šedi uprchnout.

Důležitou roli v sledovaných prózách hrají zvláště *dětské postavy*. Autor tyto postavy zařadil do různého prostředí, jeho hrdinové pocházejí z odlišných sociálních vrstev. Většinou se však jedná o sourozenecké dvojice hochů, kdy starší navštěvuje školu a mladší zůstává doma s maminkou nebo s chůvou. Jsou představeny při různých hrách, dobrodružstvích a při práci. Sula se pokusil proniknout do dětské duše a vůbec do dětského světa a jak sám uvádí, snažil se o *studii dětství*²⁰, např. v knize *Majda drobeček*.

2

²⁰ Sula, P. *Přehledné dějiny české literatury pro děti a mládež a četby mládeže*. SPN 1987. s. 64

² Sula, P. *Majda drobeček*. Praha: Edvard Fastr 1948. s. 36 (ilustrovala M. Fischerová-Kvěchová)

O postavách se více dozvídáme prostřednictvím přímé i nepřímé charakteristiky. Četné jsou popisy jednotlivých hrdinů, pomocí nichž nám vypravěč přibližuje nejen jejich zevnějšek, ale i vlastnosti. K charakteristice a popisu využívá lyrického jazyka, plného metafor, i když je třeba podotknout, že jeho vyprávění je mnohdy přetíženo množstvím slov, např. adjektivy a častými přirovnáními. Jazyk však v Sulových prózách zůstává významným stylistickým prostředkem, pomocí něhož autor rozehrává působivý příběh. Např. v ukázce z povídky *Človíček: Svobodka pomáhala na statku, kde se co dalo, polní práce jí šla od ruky jedna radost, třebas záda bolela a paže bolely a celé tělo se polámalo po denní lopotě. Od hospodáře měli jen jednu světnici, co naplat, ale tu si zachovávala v čistotě, i sama chodila v neděli v bílé, vyžehlené jupce a zástěře. Říkávala: „Co jsme se už s tátou všelijak světem nacikanili, ale světnici chci mít vždycky jako ze škatulky. Jinak se to žije!*²¹

Důležitou úlohu hrají při přímé charakteristice postav *vlastní jména*. Jejich základní funkce je funkce *identifikační*, ale může konotovat např. i společenské postavení protagonisty, např. jméno *Grétynka* z knihy *Zeměžluč*. V Sulových dílech převládají jména neutrální, tzn. obyčejná, např. statkář *Hlaváček*, učitel *Novák* apod. Některá jména jsou určitým způsobem i *promlouvající*, např. kolotočář *Kaňka* – člověk, na kterého se děti celý rok těší a po jehož příjezdu věnují veškerý volný čas jen jemu, takže jim potom nezbývá čas na učení, což jim přináší ve škole problémy. *Kaňka* je určitá metafora, tak jako *kaňka* v sešitě je špatná, tak *Kaňka* kolotočář odvádí pozornost dětí od učení. Podobnou motivaci má také pojmenování *babka Prachandářka* – prodávala pracharandu. Nejčastější jsou jména *dětská*, např. *Franta*, *Venda*, *Sváťa*. Jiní hrdinové jsou bezejmenní, jedná se o staré lidi a tímto postupem se zdůrazňuje stáří.

V povídkách vystupuje většinou jedna *hlavní postava*, mnohdy se jedná o dítě, a několik postav *vedlejších*. Pokud se název hrdiny objevuje již v samotném titulu povídky, jde o postavu *titulní* (např. tkadlec *Adam*, *Kobiánův*, *Grétynka* a další).

Pro malé protagonisty povídek je typický určitý rys, a to *vnitřní monolog*. Děti si většinou ve svých hrách musí vystačit samy, rodiče na ně nemají tolik času, proto si ve své mysli fabulují různé příběhy, povídají si se zvířaty, s hračkami. Jejich vnitřní monolog je úzce spojen s jejich fantazií, čím větší fantazie, tím rozvitější monology.

²¹ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 5; 6

Monolog patří k vyprávěcímu postupu, pomocí něhož nám hrdina poodhaluje emoce a svůj niterní svět a recipient může snáz proniknout do duše postavy. *Odešel za chlívky, tam byl velký kámen jako sedátko, sedl si naň a hovořil, žaloval svému kameni: Ty tu sedíš, co tady sedíš? Teta si nechce hrát a stále hubuje, jak dlouho tu sedíš? Už kolik let, povídá kámen, od té doby, co stavěli tenkrát zeď, už mne nepotřebovali, odklidili sem. Od čeho máš tuhle ránu, kamínku? To jak mne shodili se zdi. Stýská se ti asi, počkej hned ti přinesu kamaráda. Venda běží, přináší v náručí cihlu zuráženou, sotva dech námahou lapá: Ted', ted' jsme tři, povídejme si, každý něco.*²²

Inspiraci pro ztvárnění jednotlivých postav našel Pavel Sula ve svém rodném kraji a v jeho obyvatelích.

V předcházejících odstavcích jsme se zabývali postavami Sulových povídek obecně. Nyní se budeme věnovat některým protagonistům podrobněji.

4.1. Ženské postavy

V Sulových povídkách jsou ženské hrdinky nositelkami mateřství a rodičovské péče. Autor postavy představil v různém prostředí a odlišné je rovněž jejich sociální zařazení. Většinou se jedná o matky, které celý život strávily na vesnici, kde tvrdě pracují a žijí se svými dětmi v nuzných podmínkách, avšak na svůj osud si nijak nestěžují. Dalším typem je žena ze středostavovského prostředí, která žije se svojí rodinou v městském činžovním domě a na vesnici, kde obvykle bydlívá u příbuzných, odjíždí s rodinou na prázdniny, na letní byt. Zpravidla se stará o dvě děti a o domácnost a manžel i děti ji za její péči o rodinu obdivují. Tato žena věnuje letní měsíce nejen odpočinku, ale také výrobě různých zavařenin a marmelád (povídka *Letňáskové*). Vyšší společenská vrstva je prezentována paní, která má také dvě děti, o něž se však stará guvernanta, která se s dětmi učí a hraje si s nimi. Tento typ ženy plní spíše reprezentativní funkci a svojí domácnost řídí pomocí služebnictva. Jak je zřejmé, v Sulových povídkách jsou popsány tři kategorie žen, jež pocházejí z odlišného sociálního a třídního prostředí. Přesto tyto ženy mají cosi společného, a tím je mateřská láska, láskyplný vztah k dětem a

²² Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 25

rodině. Mateřský cit, který doprovází děti na každém kroku po celý život, dodává dětským hrdinům pocit bezpečí a lásky. *Setmělo se. Bucharka přišla od večerního dojení, kluk nikde. Kde vězí? Fanouš taky ještě u všech kulíšků kdesi po vsi nebo u školy. Patně kluci spolu někde bloumají a nemohou trefit domů, hlad je ještě nežene. Tma už bylo. Hvězdy vyskakovaly na jasné jarní obloze. Kde jsou ti naši kluci? Co dnes nejdou? Přišel Fanouš jako by nic, nevěděl, kam kluk tak pozdě zapadl. Zalekl se. Proč na něho nedohlídneš, člověče nešťastná! Nač pořád myslíš? volala hlučně matka a domlouvala mu. Nikdy ji neviděl tak rozrušenou. V očích jí seděla úzkost.*²³

3

Další postavy, které se nacházejí v Sulových povídkách, jsou starší ženy. Jsou nositelkami moudrosti a rozvahy, např. babka *Prachandárka* (z povídky *Človíček*). Každý rok okolo Václava přichází z hor prodávat pracharandu a ve vesnici zůstává den dva. Děti se na ní už těší, protože je dokáže zaujmout svým vyprávěním, svými historkami, z kterých vyplyne vždy nějaké poučení.

A konečně posledním ženským typem je bezdětná žena, guvernanka, která se stará o panské děti, jako je holčička Grétyнка. Musí si s ní hrát, učit ji německému jazyku, matematice, přírodopisu a dějepisu. Není to zrovna lehký úkol, protože malá Grétyнка je velmi rozmazlená a nevyvede jí nic dobrého. Štve proti ní i služebnictvo, které ji nemá rádo. Slečna je z toho velmi nešťastná a často je jí i do pláče. *Grétyнка sedla do trávy, zouvá se z botek, odhazuje je kamsi, slečna je sebere, ale punčoška namáhá, nejde tak lehko svléci s nožky, mrška punčoška. Ale slečna se blíží, spíná ruce. Ale Grétyнка se chce mermomocí zout, ještě nikdy nešla*

²³ Sula, P. *Svět v kolotoči*. Praha: Dědictví Komenského 1937. s. 65

³ Sula, P. *Majda drobeček*. Praha: Edvard Fastr 1948. s. 79 (ilustrovala M. Fischerová-Kvěchová)

*bosa po zelené trávě. Slečna vychovatelka je zoufalá, nemůže malého umíněnce přemoci nijak, neposluchu ne a ne. „A chci, já musím! Po trávě se nemůže nic stát!“ A slečna vychovatelka pláče a vzlyká.*²⁴

4.2. Mužské postavy

Mužští hrdinové jsou většinou otcové, kteří pracují celý den, aby zabezpečili svoji rodinu. Jsou však zachyceni i v situacích, kdy se kvůli zaopatření svých dětí dopouštějí různých poklesků, např. krádeže: *Tak, co mi chcete, starosto, už jsem tu. Měl lhostejný výraz v obličeji i v hlase. Něco s tím Hrudou máte, uřízl jste mu olši u náhona. Počítá se 20 zlatek. A že prej mu to nikdo neudál než Kudrna, starosta zasykal slabým smíchem. K čemu olše! Lepší náruč brtě z lesa. Prej vaši kluci mají novou „vobůj“, volšovou, nadělal jste klukům dřeváků, zaplétal starosta osidla na chudáka lhostejně. Víme, starosto, ono je to tak! Zima už je tady, a kluci musí do školy, aby mne nezavřeli, že jich neposílám. Máma jim ušila ponožky, tož jsem si myslil, že by i dřeváky potřebovali.*²⁵

I je spojuje silná láska k dětem, jimž věnují veškerý volný čas. V knize *Letňáskové* tráví otec celé prázdniny se svými dětmi ve vesnici u Dářka. Chodí se s nimi koupat, na procházky do lesa. Vykládá jim příběhy a učí je rozpoznávat různá zvířata a rostliny, a tím vytváří podnětné prostředí pro jejich výchovu. Po návratu do města ještě vymýšlí autobusové výlety do přírody, protože i jemu příroda velmi chybí. Děti jsou samozřejmě nadšené a díky otci si tak rozšiřují své znalosti a schopnosti. Láska k dětem je u mužů stejně intenzivní jako u žen. Prožívají stejné pocity, pokud se jejich dítě ocitne v nebezpečí.

Autor na jednotlivých postavách, ať ženských nebo mužských, dokazuje, jak důležitá je soudržnost a láska v rodině. Rodina je hlavním stavebním kamenem společnosti, a právě její soudržnost byla po válce citelně narušena smrtí mnoha mužů a otců.

V próze se objevují vedle postav otců i různí pytláci, kteří loví lesní zvěř. Jsou to statní chlapi, kteří se ničeho nezaleknou. Muži se však představují i v dalších rozmanitých rolích, např. jako statkáři, dřevaři nebo deputátníci.

²⁴ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 118; 119

²⁵ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 43; 44

Výraznou postavou je i pan učitel, převážně učitel venkovský, jenž se vyskytuje ve všech dílech. V něm zobrazuje své zkušenosti z povolání sám autor, který také dlouhá léta učil ve venkovském prostředí. Např. pan učitel Novák z knížky *Svět v kolotoči* si získává pozornost dětí tím, že se zajímá o jejich koníčky, záliby. Když do vesnice přijíždí kolotoč, dá žákům za úkol, aby pozorovali dění kolem kolotoče a napsali o tom slohovou práci, což žáky velmi zaujme a motivuje. Tím, že jsou pedagogové v bezprostředním kontaktu s dětmi, uvědomují si i jejich zoufalou sociální situaci.

V Sulových povídkách se objevují rovněž starci, jako nositelé lidové moudrosti, např. pan *Stehlík* ze *Světa v kolotoči* nebo pan *Halama* z knihy *Letňáskové*.

4.3. Dětské hrdinové

V Sulových povídkách hrají nejdůležitější úlohu dětské hrdinové. Jak už jsem se několikrát zmínila, Sula se pokusil zachytit a vyjádřit pocity dětí. Snažil se proniknout do dětského světa, jenž se skládá z fantazie a snů, jak je to zřejmé u jednotlivých postav. Autor k tomu využívá lyrického jazyka bohatého na metafory, s množstvím adjektivních spojení, pomocí něj vyjadřuje a přibližuje emoční rozpoložení malých hrdinů. Na první pohled by se mohlo zdát, že jednotlivé příběhy jsou stejné, ale autor pokaždé rozehraje nový příběh s odlišnou povahou dítěte a s jiným rodinným zázemím. Ve svých knihách líčí různá dobrodružství a nekonečné zážitky dětí, zároveň ale dětským čtenářům přibližuje nelehký venkovský život těchto postav, které někdy pochází opravdu z chudých poměrů. Chce ukázat, že život není jenom radostný a plný her, ale že dokáže být někdy i krutý a že se neskládá jenom ze zábavy, ale i z tvrdé práce. Hrdiny příběhu jsou děti bez rozdílu věku, větší prostor je ale dán dětem předškolního věku. Zachycuje je v určitém okamžiku jejich života, např. *Majda* z knihy *Majda drobeček* je popisována od útlého věku, kdy se snaží kolem sebe svět teprve poznávat. *Venda* z knihy *Človíček* sice už sám dokáže chodit, ale ještě neumí pořádně mluvit. To mu však nijak nevadí a svojí dětskou řečí dovede komunikovat jak se zvířaty, tak i s neživými věcmi. Holčička *Grétyňka* se zase musí učit, i když jí to nebaví a chtěla by si ještě hrát. V podstatě jsou zde zachyceny různé fáze vývoje dítěte, v nichž hraje dominantní roli řeč. Na začátku je žvatlání a brblání, které přechází v nesrozumitelná slova.

V pozdějším věku už je dítě schopno smysluplné komunikace. Jazyk je zde ukázán jako významný sémantický a charakterizační prvek dětského vývoje.

V jednotlivých povídkách jsou zachyceny osudy malých hrdinů. Někdy jsou úsměvné, na druhou stranu se setkáváme i s osudy smutnými. *Konšelka, zamořená a seschlá ženská, byla jako věchýtek. Chodila na pole, pracovala za všechny, do oupadu, jen aby se chleba dostalo, děti přibývalo, Lojska byl čtvrtá v řadě, po ní měli Konšelovi ještě dva caparty. A všichni se jen tak vyváleli na podlaze, ve škarpě, v hlíně, jedli všechno, nikdo nedozíral, nebylo kdy. Jen starší holka musila chovat, uspávat, vodit, matka byla na poli. Jako by ani matky neměly ty děti.*²⁶

Sula zde vykresluje jednotlivé příběhy hrdinů, kteří jsou příslušníky různých sociálních vrstev. Nejvyšší společenskou vrstvu zastupuje *Grétyňka* (z povídkového souboru *Zeměžluč*), která je dcerou statkáře. Je to rozmazlená holčička, která má na co si vzpomene. Přesto ve svém životě není šťastná, chybí jí kamarádi, s nimiž by si mohla hrát.

Z městského prostředí pak pochází *Svátá* (z povídkového souboru *Letňáskové*), který bere život jako jedno velké dobrodružství. Nikdy nepocítil, co je to nouze. Se svými rodiči tráví prázdniny na venkově a tohoto prostředí si užívá.

Další dětské postavy jsou ze sociálně slabých a nejslabších vrstev. Tyto děti rodičům pomáhají, starají se o své mladší sourozence, dcery vaří a uklízí. Většinu času tráví samy, protože rodiče nemají na ně dost času (např. *Venda* z díla *Človíček*, *Pepan* ze *Světa kolotoče* nebo *Franta Kobianův* ze *Zeměžluče*).

4. 4 Shrnutí

Pavel Sula prostřednictvím dějů a postav vyjadřuje svůj názor na soudobou společnost, společenské uspořádání a sociální poměry. Neusiluje o hodnocení daného stavu, spíše recipientovi ponechává prostor pro utvoření vlastního názoru. Ale i v těchto dětských povídkách ustupuje idyličnost venkovského dětství, které však zůstává i nadále důležitým tématem, psychologickému a sociálnímu pohledu.

²⁶ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 83

5. Děj

Základ Sulových povídek tvoří jedna *dějová linie*, jednotlivé příběhy se odehrávají v chronologické posloupnosti.

Děj je uzpůsobený dětskému čtenáři, proto není komplikovaný a neobsahuje žádné nepředvídatelné zvraty. *Pojďte na králíky! Chytneme si králíčka!“ Venda ovšem jako pán zdejšího lesa dovoloval. A dovolil. Šup! Tam běží králíček a hopká zadečkem, jen se mu bílé pírkó zabělá. Okamžitě jsou hoši v kole, obklopují ubožáčka, králíčka, zmítá sebou chudák, díru hledá, dupe nohama, ale nikam nemůže pištít jakoby prosil a plakal.*²⁷

Příběhy se vyznačují *historickou určitostí*, to znamená, že se řadí do určité doby a společenského prostředí. Děj je vždy časově a místně zařazen, což zvýrazňuje autenticitu vypravování, např. povídky z knihy *Zeměžluč* se odehrávají v rodišti autora v Malčíně u Německého Brodu dnešní Havlíčkově, dějištěm knihy *Letňáskové* je Karlov u Dářka. Přesný rok však nezjistíme, můžeme jen odhadnout měsíc, ve kterém se příběhy odehrávají, a to pomocí událostí typických pro různá roční období. Např. povídky z knihy *Letňáskové* probíhají o prázdninách, tedy v červenci a srpnu, kniha *Človíček* je rozdělena do jednotlivých období, které zjistíme podle toho, jaké znaky má příroda, kdy se co sklízí nebo z informací souvisejících s návštěvami: *V ten čas okolo Václava, když už silně foukalo u nás v polích, stromy se žlutily silně, zvlášť javory měly listy jako dukáty, v ten čas přijížděla do vsi prachandářka z Krásné Hůry....*²⁸

5.1. Shrnutí

Dějová skladba Sulových povídek je úzce spjata především s venkovským životem i s autorovými vlastními zážitky a vzpomínkami. Příběhy vyrůstají z každodennosti všedního dne a jejich součástí je mnoho autentických dějů, zkušeností a prožitků.

²⁷ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 140

²⁸ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 53

6. Časoprostor

Sulovy povídky jsou situovány do prostředí dobové vesnice. Jedná se o autorův rodný kraj Českomoravské vrchoviny, který důvěrně znal. Příběhy se často odehrávají v konkrétním vesnickém prostředí. Některé vesnice, které tvoří dějiště příběhů, jsou přímo jmenovány, např. *Karlov*, *Malčín*, *Semtěš* apod. U jiných míst není název konkrétně určen, ale z popisu prostředí poznáme, že se taktéž jedná o venkov (např. povídka *Človíček*, povídkový soubor *Zeměžluč*).

V některých prózách se nově též objevuje prostředí města (povídkový soubor *Letňáskové*), které je postaveno do kontrastu s přírodou. Tento souboj však příroda se svojí rozmanitostí a pestrostí vyhrává, šedé a jednotvárné městské prostředí nemůže v tomto srovnání obstát. Městské děti jsou v přírodní krajině šťastné, *Svátá a Jarka* z knihy *Letňáskové* poznávají přírodu na vlastní oči, seznamují se s lesními zvířaty, rostlinami. Vesničtí hrdinové navštěvují město jenom za účelem obchodu. Většinou po sklizních jedou do města, aby za vydělané peníze nakoupili potraviny na zimu nebo dětem oblečení. *Svobodovi* z knihy *Človíček* na takovémto trhu koupili svojí vysněnou kravku. *Potom zašli na dobytčí trh mezi handlíře. Kdesi se hádali kupci, jinde zas vychvalovali své kousky dobytka, telátka tesklivě bučela do tolika řečí. Svobodovi obcházeli, pozorovali kravky se všech stran, našli posléze pěknou Straku. Vyptávali se na její rodokmen, na celé příbuzenstvo, na její mládí a vlastnosti. Svoboda jednal s handlířem a smlouval. Svobodka hladila Straku po bílé lysině, za rohy brala, šiji hladila.*²⁹ Odlišná prostředí jsou výrazným stylovým prostředkem, jímž je zvýrazněna autenticita a realistické uchopení, ztvárnění tematiky.

Autor také věnuje velký prostor popisu prostředí – polím, lesům, statkům. Využívá přitom subjektivně zabarveného popisu s četnými básnickými obrazy: *Bylo mi smutno i z celé návsi, kde pozdě do noci tkalcovali, z okýnek jako dlaň žluté slabé světýlko blikalo a rachotil tkalcovský stav. Hubené ženské, udřené, při sobotě nosily dílo do Brodu faktorovi Hrubému. Dostaly pár zlatých na týden, na život málo, na smrt mnoho. Tuhý život na Vysočině!*³⁰

²⁹ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 65

³⁰ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 10

Děj je vždy časově určen. V některých prózách ale přesná časová datace není konkrétně uvedena, pouze měsíc v roce, denní či noční doba. Příběhy se odehrávají často v podzimních měsících. Někdy můžeme danou dobu sami vydedukovat. *Už bylo po Martině. Foukalo silně se strniště, ostře hučelo od boleslavských lesů, modrally se, byly skoro na dosah ruky tuze modré a vyfoukané. Buky držely svou tmavozelenou barvu houževnatě, nechtěly se dobrovolně zbavit šatstva, podlehnou jen násilí, až zafičí ostřejší vítr, a uhodí první ranní mrazík, dříve se nevzdají.*³¹

6.1. Shrnutí

Děje v Sulových povídkách se odehrávají v konkrétním prostředí, většinou venkovském. Drsný popis přírody podtrhuje obtížnost života na vesnici. Ukotvení příběhu do určitého místa přispívá k jeho vnímání jako děje reálného, vyrůstajícího z dobové reality.

³¹ Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913. s. 60

7. Jazyk

Pavel Sula ve svých prózách hojně využívá lyrického jazyka, který se vyznačuje obrazností, metaforami, aktualizuje významy slov v tropech. V povídkách jsou časté *metafory* (např. slunce rozhodilo své strunu zlaté a vlasy stříbrné po polích), *přirovnání* (otec už zhnědl jako Malajec, zamořená a seschlá ženská, byla jako věchýtek), *epiteta constans* (lahodná chuť), *personifikace* (břizy s bílými korami rozběhly se na pokraj lesa, hlavy jim stařenám valem rezavěly, rákos šelestil, traviny svištily). Tento jazyk se používá především k zobrazení přírody, která výraznou měrou přispívá k navození atmosféry daného příběhu. *Na kraji Vilímovského lesa stojí myslivna. Silné vzrostlé borovice sypou na střechu uvadlé jehličí – a veveřice pění do skořicova omalovaná s huňatým ocáskem vztaženým spouští smrkové vyloupané šišky na dvůr. Zelený trávníček roste kolem myslivny, šťavnatý mech hřeje do bosých nohou, pryskyřice silná, voňavá dýše po celém okolí – je tu milý kouteček.*³² Užití prostředky vedou k subjektivizaci vyprávění, napomáhají utváření subjektivního názoru, hodnotícího zřetele v jinak realistickém vyprávění, jehož znakem je objektivita.

Sula užívá ve své tvorbě především *jazyk spisovný*. Můžeme však v jednotlivých prózách objevit i *hovorovou češtinu* (např. *medák, levačka, všecko*), *knižní výrazy* (*kams, dýše*) a dále slova expresivně zabarvená, především *deminutiva* (*tatík, strýček, králíček, zadeček*).

V textu se nachází i *říkadla*, která děti používají při různých činnostech:

Otloukej se, písťaličko!

Nebudeš-li se otloukati,

Budu na tě žalovati

*Císaři pánu, on ti dá ránu...*³³

Z hlediska syntaxe je využíváno několik různých figur, např. *řečnické otázky* („Což se Kaňka vrátil na semtěšskou náves?“), *elipsy* (...dobrou tuze dobrou bublaninu z jader, cukrem sypanou, královsky chutnala), *anafora* („Mami, dej mi kousek těsta, taky rozválím.“ „Mami, už bijou hodiny, mám jít tátovi naproti?“ „Mami, vid', že je za lesem černý pes.“), *epizeuxis* („Čeho se bojí to šídlo, uletělo?“

³² Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 135

³³ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 35

„Bojí se vrabce.“ „A čeho se bojí vrabec?“ „Ten se bojí ťuhýka.“ „Ale ťuhýk e už jistě nebojí ničeho!“ „Ten se bojí poštolky.“) enumerace („Měla taky nádobíčka, na co jen pomyslíš: sběračky, mísy, krajáčky, cedníčky, pokličky, žbánky“) atd.

Sulovy prózy nemají složitou větnou stavbu. Povídky jsou určeny převážně dětskému recipientovi, čemuž je uzpůsobená i jazyková výstavba. V díle se nenachází komplikované větné konstrukce, ale jasné a vystižné věty, které informují čtenáře o postavách, ději.

Autor užívá hojně adjektivního spojení při popisování přírody, za účelem navození její dokonalé iluze (*lupeny olšové, hebounké jako hedvábí; modré a vyfoukané lesy, les dýchal opojnou vůni pryskyřičnou, hustou a mámivou*).

Volbou slov dociluje Sula rovněž určitého dramatického napětí, které má vzestupnou tendenci: *Hřímalo, jakoby vozy se železem naloženým po drkotavém dláždění jely, těžce a hrozně hřmělo, a hned na blízku – prásk! Hrom za hromem, blesk za bleskem. Kdo pak takovou činěnici pamatuje? Václav se belhal lesem tápal, neviděl na krok; jen když se zablesklo, cítil, kdy asi, ale šel cestou necestou ačkoli znal let křížem krážem. Unaven byl a hladov, utrmácen, všecek promočený, zmazaný. Kolikrát klouzl a upadl do bláta – celou šířkou, jak dlouhý, tak široký. A neustávalo. Kdyby neburácelo, ta bouřka je před jen hrozná, zuřivá, vsteklá, nenasytná.*³⁴

Ukázka pochází z knihy *Zeměžluč*, kdy se Venda během bouřky ztratil v lese.

7.1. Shrnutí

Charakteristickým rysem Sulových povídek je lyrický jazyk, kterému autor věnuje velkou pozornost. Svě dětské čtenáře zaujme škálou metafor, přirovnání, bohatým popisem prostředí, i když místy lze zaznamenat i jistou slovní nadbytečnost. Na druhé straně však v několika řádcích výstižně vyjádří bídu a chudobu rodin a jejich dětí. *Kocianova chalupa byla z celé vsi nejubožejší. Rasovna. Kocian byl dřevař, chodil do lesa kácet, jednou mu dubisko pohladilo nohu, kulhal důkladně a napadal na levou, Kobianka obsluhovala doma děti, měli*

³⁴ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 155; 156

*jich osm, osm věčně hladových krků – není maličkostí živit osm hladových krků takových. Nejhladovější a nejzajímavější byl Franta Kobianův. Malý, ulehlý, nevzhledný jako pařízek, ožehlý sluncem – i nedomytý, voda byla u Kocianů vždycky tuze drahá!*³⁵

³⁵ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 121; 122

8. Kompozice

Dějová skladba Sulova literárního díla má formu *souboru příběhů*. Takto ucelené příběhy zformované do povídkového tvaru tvoří sourodý celek, který spojuje zejména prostředí vesnice a dětský svět. Sulovy povídky se mohou charakterizovat jako díla významově stejnorodá a kompozičně uzavřená.

Z kompozičních postupů se v prózách uplatňuje *kompozice chronologická*. Autor vypráví příběhy v časové posloupnosti. Tuto kompozici mají všechny dětské povídky. *K večeru bylo, modrý dech dýchaly lesy, celé ospalé byly, k ulehnutí, ke klidu se chystaly. Z palouků a z obecních lad už hnali domů, hoši pošvihovali březovou metlou a skotačili mezi dobyt看em, někde v hloučku ještě drželi nit' řeči. „Ještě vám tohle dopovím, strýček nám to vypravoval za zimy, když doma se hrával.“ A hoši ještě seděli, nechali dobytek bloumat pasekou, však se neztratí!“³⁶*

Z kompozičních principů používá Sula ve svých povídkách *kontrast*. Do kontrastu jsou postaveny příběhy deputátníků a statkáře, na nichž autor dokládá značné sociální rozdíly. Deputátníci žijí ve velké bídě, jejich děti musí pomáhat rodičům starat se o živobytí. Tyto děti nemají žádné hračky, trpí hladu a dřou na cizím poli od rána do večera. Naproti tomu děti statkáře mají vlastní učitelku, spoustu hraček, bohatě prostřený stůl. Bydlí samy v pokoji, spí v posteli. Jedinou jejich starostí je, aby se naučily dobrému chování. Např. v ukázce z povídky *Zeměžluč* chudá Lojska dojídá zbytky jídla, které dostala od paní správcové za provedený úkol. *Lojska Konšelová – ovčákova – nejedla nikdy tak výborných jídel jak od paní správcové, třeba to byly jen zbytky z rendlíků, po dně. Knedlíčky, bože, bože, lehounké jako peříčko, malé a běloučké, důkladně maštěné. A omáček! Každý den jiná: červená rajsková z jablíček, žlutá cibulková, bílá koprová, nebo ta s okurčičkami – nebo dokonce ta rybí, sardelová, bože, bože!“³⁷*

8.1. Narace

Z promluvových forem je pro Sulovu tvorbu typický *monolog*, *dialog*, zvláště u malých dětí, najdeme zde i *přímou a nepřímou řeč*.

³⁶ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 151

³⁷ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 80

Většina próz je psána v *er-formě*, vypravěč je ztvárněn ve 3. osobě, čímž se dociluje určitého odstupu a objektivizace dění. Některé povídky jsou však vyprávěny v *ich-formě*. Forma personálního vypravěče umožňuje navodit atmosféru autenticity, např. v povídkách z knihy *Zeměžluč*. Hned v prvním příběhu vypravěč představuje svoji rodnou krajinu. *Pocházím z Českomoravské krabatiny, z české strany ze Záleského kouta. Měli jsme v Malčíně u Brodu barák. Moje rodiště. Otec tam hospodařil na hubených polích, kamenitých, nevyhnojených, sil, oral, vláček, sklízel něco brambor a vozil je do Lučice panu Hoškovi do škrobárny, něco nechal doma nám i dobytku. Matka mu pomáhala, musila pomoci, kde mohla, já hlídal dobytek, krmil, pásal hus i naše obě plavky, vodil kozy na stráň a dohlížel na kačata a kuřata, když se ta havěť vylíhla..*³⁸

Z vypravěčských postupů je využit *monolog*, který má charakter vnitřního, ale i hlasitého monologu. Využívají ho především malé děti, které si povídají se zvířaty a s neživými věcmi. Jejich „brebentění“ dospělí nerozumí, nechápou ho. Jedná se o jakýsi fiktivní dialog, který probíhá v hlavě dítěte a přibližuje nám jeho citové a emoční rozpoložení. Rozmanitost tohoto imaginárního rozhovoru souvisí s velikostí fantazie dítěte. Tento vypravěčský postup se nachází ve všech dílech. *Pepan věděl, že před týdnem odjel, že Kaňka zmizel dávno v aleji k Starkoči – a přece ten podivný, milý a vášný zjev poutal stále znovu a nemizel. Zdálo se mu, že na tom místě jistě našel u topolu zelený vůz se schůdky a dvě malé černé dívky s kozou. Je tam opravdu? Snad přece tam hraje gramofon koníčkům do skoku, a ti se poslušně dávají do poskoku po každém zazvonění. Za čím běží? Kam doběhnout? Kdy bude konec jejich šťvanici? Měl by se zeptat Fanouše nebo raději Barunky, zdali Kaňka ještě na návsi opravdu rejdí a žertuje, Nevysmějí se mu? Ne, nebude se ptát. Mlčí a dívá se s postýlky do okna s tichou výčitkou.*³⁹

V textu se vyskytuje i *dialog*, jde o rozhovor mezi dětmi, které se potkají na návsi, v lese, při různých hrách a dobrodružstvích a nebo se jedná o promluvu mezi žákem a učitelem ve škole, rodičem a dítětem.

³⁸ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 5

³⁹ Sula, P. *Svět v kolotoči*. Praha: Dědictví Komenského 1937. s. 30; 31

8.2. Vypravěč

Vypravěčem v Sulových povídkách je převážně tzv. *reflektor*, který je umístěn do nitra postavy ale nesplývá s ní. Jedná se o vypravěče, který jednání postavy explicitně nehodnotí, ale stimuluje recipienta, aby si k ní vytvořil sympatizující vztah. Užitím tohoto vypravěčského typu je docíleno výstižné charakteristiky postavy, dvojí perspektiva vyprávění umožňuje nahlížet do jejího nitra, přitom ale její uvažování a chování není nijak zřetelně hodnoceno. Z promluvových postupů autor využívá subjektivovanou *er*-formu. *Kluk byl by rád dal pantatínkovi svou otázku, která mu tanula na mysli: stařeček šelma mu připomínal veselého Kaňku: „Kde je, pantatínku, asi všudybyl Kaňka? Přijede opět? Odkud přijede? Kdy ho máme zase čekat?“ A sotva se ohlédl k silnici, jako by zase slyšel rachot vozu, mekot kozy a dlouhý krok valáška se zeleným palácem. Vidina stále žije.*⁴⁰

Pro povídky psané v *ich*- formě je typický vypravěč *personální*, který je tělesně přítomen a situován do určité postavy, s níž v podstatě splývá. Zaujímá určitý hodnotící postoj. Tento postup nacházíme v prvních povídkách knihy *Zeměžluč*. *V parádní světnici byl na stole ubrousek, politý a nepraný, tam sedali páni. Lesní, hajný, četník když šli tak po obchůzce, stavili se, také vážnější sousedé, když hráli v karty. Bylo mi vždycky smutno, šel-li jsem okolo Rajtarova krámků, i těch v přední světnici stojících, kde se nikdy netopilo v zimě, i těch pánů vzadu, kde měli špinavý ubrus na jediném stole a krejcarový Pražský denník, ten však nikdo nečetl, ležel ladem.*⁴¹

Pomocí zvolených typů vypravěče se autor snaží vtáhnout malého čtenáře do děje. Usiluje o to, aby si dětská čtenářstva utvořila určitý vztah k jednotlivým hrdinům, aby se dokázali vcítit do niterní podstaty postavy a pochopili tak její jednání. Jemnou formou je seznamuje se všemi pozitivy a negativy, které život přináší.

⁴⁰ Sula, P. *Svět v kolotoči*. Praha: Dědictví Komenského 1937. s. 42

⁴¹ Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Nakladatel Josef R. Vilímek 1910. s. 10

8.3. Tituly

Tituly jednotlivých povídkových souborů Pavla Suly většinou už naznačují, kolem čeho nebo koho se bude děj odehrávat.

Titul představuje prvotní informaci, kterou autor čtenářům poskytuje. Uvedené knihy, jejichž rozbor byl proveden, bylo možno hlouběji prostudovat. Analýze ostatních děl bránila jejich obtížnější dostupnost.

Svět v kolotoči je titulem metaforickým. V díle se sice nachází opravdový kolotoč, který je ústředním motivem této prózy, ale kolotočem se také myslí koloběh života. Jsou zde zachyceny malé děti, dospělí ale i staří lidé, se svým každodenním životem.

Název díla **Zeměžluč** vysvětluje autor v doslovu stejnojmenné knihy. Jedná se zde o hořkou chuť Země, která je zralá jako zeměžluč. Lidé z této krajiny jsou nedůvěřiví a zakřiknutí, zklamaní. Denně musí bojovat s nelehkým údělem, s bídou a utrpením. Ale Sula věří, že do této krajiny přijde nová mladá krev, která bude hrdá na svoji bolest a historii a povznese tuto nehostinnou krajinu.

Dílo **Letňáskové** má také metaforický název. Příběh se odehrává o letních prázdninách, kdy dva malí kluci s rodinami přijíždějí na vesnici, kde prožívají různá dobrodružství. Letňáskové jsou tito dva kluci, a protože se děj odehrává v létě, obdrželo dílo tento název.

Majda drobeček je ústřední postava stejnojmenného díla. Autor zde zachycuje vývoj malého děvčátka Majdy, její poznávání okolního světa. Sula pokusil popsat reakci malého děvčete na okolní prostředí, snažil se proniknout do její duše, do jejího světa.

Knihy s titulem **Človíček** se zabývá vesnickým prostředím, ve kterém vyrůstá malý kluk Venda. Podobně jako v Majdě drobeček se i zde autor pokouší o proniknutí do dětského světa, jež je plný snů a fantazie.

9. Tvorba pro dospělé

9.1. Tematika

Hlavním tématem próz Pavla Suly pro dospělého čtenáře (*Tanečnice*, 1911; *Domů pěšinkami*, 1918; *Stvořitelé světa*, 1919; *Pokušitelé*, 1920) je ztvárnění niterních prožitků hlavních hrdinů, kteří se pokouší vyplnit si svá tajná přání. Leitmotivem povídek jsou sny a touhy, které si snaží hrdinové uskutečnit. Fabulační složka v díle ustupuje do pozadí a prostor dostává lyrické zobrazení vnitřního rozpoložení postav, jejich emocí. Nejmarkantněji to můžeme pozorovat na ukázce z povídky *Slepec* z povídkového souboru ***Pokušitelé***. *Umřel bych bez snů, tesklivě mluví Toman. Každý sen nese přece právo a sílu uskutečnit se. Ano, sen je úžasná věc, životnější nežli život, protože ve snu možno i vidět! Barvu vidět!! Sedím v zahradě, vypráví Toman, vychází slunce, nahlíží do záhonů. Taky na mě zřetelně volá, ale nelze mu pohlédnout ve tvář! V zahrádce utrl jsem jedinou růži, voněla jako evangelia při ranní mši. Teplou růži jako krev, takovou sladkou, podivnou. Toman zavzlykal a hlasem se lomil... červenou růži jsem utrhnul, viděl jsem ji jasně, vzpomínám, ano, červenou jako letní horký den... Plakal.*⁴² V jednotlivých prózách je impresionisticky zachycen záznam psychických stavů a dějů, dojmů, nálad, které jsou důležitější než dějová stavba. Některé příběhy jsou prosyceny nenaplněnou erotikou, která je výrazem marné touhy po ženě. Její nesnesitelnost dohání hrdiny k činům, jež odporují společenským pravidlům. Sžírání žárlivostí ubližují lidem, na nichž jim záleží; např. *Adam Hurt* z povídky *Komtesa Konstance* (ze souboru *Tanečnice*) zabije z čiré žárlivosti komtesina psa: *Nenaleznou ji už, bestii. A její oči se už nebudou stýkat s očima komtesy Konstance. Popelavá špinavá fena. Jako mozek. Proč má takovou barvu jako můj mozek? Che, plival jsem na ni. Abych ji zahnal, che! Lízala teplou, hedvábnou ruku komtesy Konstance, lízej, bestie, špinavý mozek! Che. Měsíc svítí sinavě jako v horečce. Komtesa Konstance chodí žlutými pěšinkami parku a volá nejsladšími jmény šedivou bestii.*⁴³ Ve dvou prózách s názvem *Kniha a Hodiny* (z povídkového souboru *Tanečnice*) je kompozičním principem paralela, která je významovým prostředkem kompoziční výstavby textu a

⁴² Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s.107

⁴³ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 45

napomáhá k zvýraznění gradace a expresivity děje. V prvním příběhu stojí v centru dění stará kniha, kterou zakoupil vypravěčův děd za poslední peníze a v níž jsou zaznamenány dějiny vlasti. Tato stará kniha je propojena až mystickými souvztažnostmi s rodícím se milostným vztahem, který je také takto protagonistou popisován: *Do starých desek zasadíme den po dni nové čisté listy a budeme je psát spolu, jiným stylem a jiným jazykem, aby mu všichni cítící bytosti i věci rozuměli. Věřím, že bude poctivá, bez zoufalství, hluboká, silná a ohromující jako náš život, sbratřený s oblaky, vodami, travou a kameny. Půjďme, začneme psát na bílé čisté listy jako otcové a pradědové psávali. Od Adama. Ty a já.*⁴⁴ V druhé povídce hrají důležitou roli staré hodiny, jež symbolicky odpočítávají čas života vypravěčovy staré tety Rézi, která je s nimi rovněž bytostně propojena. A když se hodiny zastaví, umírá i stará paní: *Černá krajková jupička tísnila, v měkkém sametovém křesle hroutilo se vychládající tělo, zapadalo do fialového sametu srdce se zapotácelo, zacukalo, slabý vzdech a nevědomé gesto rozvlnilo klid, ticho. Jakže? Proč? I kyvadélko rodinných hodin s opičkou se zakymácelo, jakoby ztratilo rovnováhu a staví se jako v závratí. Teta Rézi poslední bolestí pláče, rukama křeč lomí, posledním úzkým pohledem zakaleným chytá kymácnivé nemocné kyvadélko. Její srdce v závratí cuká a staví se. Kyvadélko stojí nehybné, mrtvé, v dusném tichu. Hodiny oněmely a zemřely, jako srdce dobré tety Rézi. Současně. Na vždy.*⁴⁵

9.2. Motivy

Jak už jsem zmínila výše, dominantním motivem v jednotlivých povídkách je touha a láska. Láska však nemá pouze podobu milostného vztahu, ale projevuje se rovněž jako vášeň k vynalézání nových věcí; ta se však může stát i zničující, jak je tomu v povídce *Vynálezce* ze souboru *Pokušitelé*, kde hlavní postava kvůli své zálibě umírá a s ní zahyne i celá rodina: *Ryk přehlušil šumot oddané hmoty – v jediném hluchém okamžiku sesula se náhle dílna, v okamžiku ještě uvědomitelném, hrůzně prostém a průhledném, rána ozvěnami přehlušila pokřik celého městečka a zasypala tento svět jediným temným, neznámým okamžikem, zavalila zděšením vyjevené oči zapadlého zdejšího člověka. Holíč Kalina byl beztvárnou hmotou pod*

⁴⁴ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s.104

⁴⁵ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 36

*troskami. Rodina jeho v domě zhynula, okolí zpustošeno leželo mrtvo nevysvětlitelně v jediném okamžiku toho slavného a strašného dne.*⁴⁶ Touha je důležitým motivem všech příběhů. Pestrost a rozmanitost tužeb, které jsou popsány v prózách, utváří význačný motivický prvek, jež podtrhuje významovou vrstevnatost povídky. Objektem touhy jsou především ženy, jimiž jsou muži přitahováni. Jedná se např. o exotickou mladičkou tanečnici (z povídky *Tanečnice*, která je ústřední povídkou ze stejnojmenného povídkového souboru), jež vábí muže svými ladnými pohyby nebo o komtesu Konstanci, která aniž by o tom věděla, podněcuje v Adamovi Hurtovi spalující touhu, jež ho vede až k chorobné žárlivosti. (z povídky *Komtesa Konstance* z povídkového souboru *Tanečnice*). Na straně druhé objevujeme v díle i touhu po uznání a úspěchu např. v povídce *Herec*. Stárnoucí umělec se vrací do rodného města, aby zde ztvárnil roli Hamleta, s kterou jako mladý herec v zahraničí sklízel různá ocenění. Jeho přání uspět se však nenaplní. *Obecenstvo bylo shovívavé, řekl trpce. Pokračoval ve hře, bál se skoro vlastního hlasu. Připadal mu cizí v těchto starých kulisách, kde hrávalo jeho mládí – i starý i vyšeptalý hlas. Napínal jej a moduloval, ale věčně shovívavý úsměv společensky taktní v předních řadách. Polil ho ruměnec, neboť se styděl za konvenci.*⁴⁷ Další z motivů, jež se podílí na struktuře díla, je motiv smrti. Smrt znázorňuje polaritu života, a ta je důležitým stylovým prvkem výstavby děje. V povídce *Nábřeží* z povídkového souboru *Tanečnice* hlavní hrdina umírá v jeho oblíbených městských sadech na Hradčanech, kam chodíval každý den. Smrt má zde podobu krásné ženy, kterou postava potká při své pravidelné procházce. S touto iluzí hrdina stráví celou noc. Krása a láska ženy však podle slov hrdiny musí být vykoupena tragikou, v tomto případě smrtí hlavní postavy. *Stáli před sebou mlčky a zahrnovali se milosrdenstvím svých láskou zaplavených očí. Obdivoval její modelovanou krásnou hlavu zaníceným zrakem, soustředil se celý v oko a modeloval si ji ve svém nitru pro budoucí tvůrčí čin. Byla mu vtělením lidské krásy a tragiky. Protože krása je vždy tragická a člověk měl by každý krásný, výjimečný pohled platit dávkou krve, chřením krve, vysílením. Za šerého rána našli zřízenci městských sadů před obrazárnou člověka vysíleného chřením krve.*⁴⁸

⁴⁶ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 39

⁴⁷ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 47

⁴⁸ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 29, 30

9.3 Shrnutí

Ústředním tématem všech próz pro dospělé je snaha o lyrické vyobrazení nejzazších vnitřních pocitů, jež postavy prožívají v běžném každodenním životě. Setkáváme se s různými hrdiny, kteří mají odlišné rozmanité pocity, sny a touhy. K naplnění svých snů a tužeb orientují celé své jednání (viz postava *holiče Kaliny* z povídky *Vynálezce*). Téma je utvářeno vhodně zvolenými motivy, jež jsou důležitými činiteli děje.

10. Postavy

V prózách pro dospělého čtenáře převládají spíše postavy mužské. Syžet povídek nemá složitou konstrukci, proto i jednotliví hrdinové jsou popsáni přímočaře, bez hlubší psychologické analýzy. Z hlediska čtenářské recepce je vnímání usnadněné už tím, že fyziognomie postavy je často velmi výmluvná a vypovídá mnohé i o stavu nitra. *Šel ulicí, z každého jeho gesta zíral herec. Tvář měl plastickou, staženou ve vrásky, zcela vyholenou a tělo pružné jako loutka bez kostí, šel hrdý, teplem zadýchaný, panovník neviditelného království, miláček svého obecnstva. Aristokratickou rukou odháněl cosi bezohledně z cesty.*⁴⁹ Postava nepodléhá žádnému podstatnějšímu vnitřnímu vývoji, často je užito přímé charakteristiky, jež usnadňuje interpretaci daného textu. *Vyšla tedy na otevřenou scénu. Hnědá jako nejurodnější prst' rodné země. Rděla se i bledla v přítmí, zahalena v rudý aksamit klonila se, v hnědé voskové její postavě zasvitly bíle zoubky jako řada opálů, zaleskly se oči rozžhavenými tyrkysy. Hnědá prst' jejího těla toužila po tropickém žáru, voněla celá indickou úrodou. Rděla se i bledla vlahým jižním jarem, nedočkavá a přece klidná, v rudém ohni aksamitu, zarděla se bosá její noha, zatruchlily a sesmutněly hnědé paže jako mahagonové bezlisté ratolesti.*⁵⁰

Hnacím motorem života mužských hrdinů je touha po něčem pro ně těžko dosažitelném. V povídce *Vynálezce* holič Kalina usiluje o poznání duše stroje, protože podle něj přístroj není jen pouhý mechanismus. V próze *Herec* touží hrdina po uznání a slávě ve svém rodném městě. V povídce *Komtesa Konstance* nebo

⁴⁹ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 42

⁵⁰ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 9

Slepec hlavní postavy usilují získat lásku milované osoby, ovšem bezúspěšně. Rozmanitost snů a přání přispívá k bohatosti a pestrosti děje.

Pokud v textu vystupují ženské postavy, stávají se objektem mužské touhy a posedlosti. Ženy jsou zde popsány z hlediska vnější krásy, jedná se tedy pouze o exteriér, který muže přitahuje. Jejich vnitřní rozpoložení je v díle opomenuto, to můžeme najít např. v povídce *Tanečnice* nebo v próze *Komtesa Konstance*, obě z povídkového souboru *Tanečnice*. V povídce *Panenství* naopak autor přibližuje vnitřní pocity hlavní hrdinky, která zůstává osamělá a neprovdaná. I když sice měla pár nápadníků, kteří si ji chtěli vzít, její matka k zasnubám nikdy nesvolila, protože ženichové byli chudí. Matka měla utkvělou představu, že si dívka vezme úředníka, který bude mít stálý příjem a ve stáří mu bude vyplácen důchod, který finančně zabezpečí rodinu. Na pocity dívky matka nehledí, a ona poslušná svým rodičům slepě plní jejich přání, i když se s nimi vnitřně neztotožňuje. *Andula stárne, matka hledá pro její život jistoty, pensi a pevné služné vyměřené, ale Andula nenalézá v životě jistot. Není jich. Život láká právě hledáním, zdvihem i klesáním, věčná houpačka nahoru, dolů! Čeká muže s nastraženými vypjatými smysly. Sluch ho už slyší, oči ho zcela jasně už vidí, ale ruka je chladná a prázdná, nemá koho pohladit. Nic ze všeho. Maminka rozhoduje a měří muže určitou pensí. Pláče Anda ve stínu zahrádky. Horká hlava psí hřeje jí ruce a klín, slzavé oko cítí bolest mučivou, neutajenou a nezkrotnou.*⁵¹ Tato povídka nám přibližuje ženu jako toužící bytost, jejíž přání a sny jsou srovnatelné se sny postav mužských, kterým autor v prózách z maloměstského prostředí dává více prostoru. (např. v povídce *Hledám boha* z povídkového souboru *Tanečnice*).

11. Děj

Dějová skladba je tvořena souborem příběhů, jež vytváří tematicky sourodý celek. Hlavní pozornost je věnována ztvárnění citového života postav, jejich nenaplněným milostným touhám (viz povídkový soubor *Pokušitelé*). Povídky představují jednu dějovou linii chronologicky rozvíjenou, syžetové uspořádání tady nehraje stěžejní roli. Čtenářova pozornost je tak soustředěna především na rozvíjení

⁵¹ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 66,67

tématu, je mu dán větší prostor pro přemýšlení o jednání postav, pro pochopení jejich vnitřního rozpoložení. *Což může opustit tohoto naivního snílka, nechat ho osudu, nepolanému snění, hraní a pouhým pokusům? Havlík chce být prostředníkem, mecenášem, jakýmsi samaritánem Kalinovým, jeho zachráncem. Nedůvěřuje jeho síle, ale podmaňuje si ho přece. Nevidí do Kalinova nitra jasně, ale jím přitahován jako věřící k oltářům se zakrytými tajemstvími v dýmu. Inženýr zachvácen je zajisté milosrdenstvím k tomuto trpiteli vlastních myšlenek, jeho bolesti stále porostou, čím déle nebude moci vynalézt energický zdroj návratné síly pro svůj stroj.*⁵²

Povídkové soubory tvoří mozaiku lidských snů, přání a tužeb, k jejichž realizaci postava podřídí veškeré své jednání. Kladené cíle jsou však tak vysoké, že nedojde k jejich naplnění.

12. Časoprostor

I když příběhy sledovaných próz nejsou konkrétně historicky ukotveny, z jednotlivých ukázek můžeme usoudit, že se jedná o městské prostředí na poč. 20. století. Z textu některých povídek vyčteme i přesnou lokalizaci; např. z prózy *Nábřeží* z povídkového souboru *Tanečnice*. *Dovlekl se zástupem promenujících do parku před obrazárnou. Tu bylo tišeji, na lavičce bylo možno poodpočinout. Sedl u železného zábradlí nad břehem. Dole pod ním hučela Vltava. Do její hloubky kolmo svítily lucerny.*⁵³

I když jsou místa dějů různá, pokaždé má prostředí důležitou funkci navodit atmosféru příběhu. Při subjektivním popisu místa je uplatněna i určitá expresivita, která vypovídá o charakteru děje i povaze hrdiny. Citové zabarvení textu, jež je jeho častým stylovým ozvláštněním, má i svoji funkci ve významové výstavbě textu. *Kalinova holírna není ledajakou holírnou. Na rozestavených toaletních stolcích, na židlích, zrcadlech, za tajemnými stěnami a přístěnky nalezneš a tušíš mnoho zajímavosti. Celá dílna je zrcadlem majitelových myšlenek a jeho ducha. Vstoupíš, a oči ti těkají po stěnách a stolcích, po všech drobných předmětech, rozložených tu*

⁵² Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 23

⁵³ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 21

*na pohled halabala, nenechají tebe v klidu, poutají na ráz každého. Jen hlavu úkosem obrátíš, zaujmou tě nová překvapení, kladívka i kleště, náčiní, jež rozhodně do holírní nepatří, svěráky a hoblice, paleta a misky na mýdlo, v nichž právě mistr rozdělává barvy.*⁵⁴

Příběhy povídek se odehrávají na různých místech. Např. s nemocničním prostředím se setkáváme v próze *Slepec* (z povídkového souboru *Pokušitelé*), varieté je dějištěm *Tanečnice* ze stejnojmenného povídkového souboru, Praha jako místo děje se objevuje spolu s městským prostředím v povídkách *Herec* a *Nábřeží*.

13. Jazyk

Jazyk hraje ve všech povídkách jednu z dominantních rolí. Jak už jsem se několikrát zmínila, syžet v prózách stojí v pozadí a recipient se tak může zaměřit zvláště na výraz, na stylizaci, na estetický účinek zvolených jazykových prostředků. K popisu vnitřních stavů hrdinů je užito lyrického jazyka, bohatého na adjektivní spojení, metafory; např. v povídce *Slepec* si hrdina představuje okolí. *Tušil, jak se rozhlížejí po všech barvách polí, luk a oblak, jak v jejich duších ukládají se hluboké dojmy chycené zrakem, promítají se horkou duší a sdělují jako darem drahým, vzácným výjimečným darem jen lidem nejbližším a nejdražším. Vidět! Poradoval by svými barevnými dojmy jen nejdražšího. Vidět jen mžikem modro rozklenuté oblohy a zeleň, vonící vyhrátým dechem.*⁵⁵ Rozmanitost jazykových prostředků, které autor využívá, vedou k subjektivizaci vyprávění. Vypravěč usiluje o vtažení čtenáře do příběhu. Zprostředkovává mu pocity a přání hrdinů pomocí bohatého pestrého jazyka. Hodnotící subjektivní názory vypravěče dodávají příběhu určitou autenticitu, reálnost. Jazyk tvoří důležitou významovou rovinu díla.

Mezi jednotlivé jazykové prostředky patří např. z tropů častá přirovnání *hnědá jako nejúrodnější prst' rodné své země, stála jako divizna na břehu Gangu..*, dále oxymóron *vyžilí seladoni*, *drsný potlesk* z figur pak řečnická otázka, gradace *zuřivější vlna potlesku šířila se hledištěm, rozbíjela se o vysoké stěny....Znovu proud vyvřel, smyslně horký potlesk vařil se v hledišti.*

⁵⁴ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 5

⁵⁵ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 104

14. Kompozice

Příběhy jsou vystavěny chronologicky, tzn. že probíhají v časové posloupnosti. S postavou se seznamujeme v určitém okamžiku jejího života a opouštíme ji v momentě její smrti (v povídce *Herec, Nábřeží, Vynálezce*) nebo v okamžiku její životní ztráty, např. v povídce *Slepec* hlavní hrdina ztrácí svojí přítelkyni, v povídce *Panenství* hlavní protagonistka pozbude poslední naději najít si manžela, díky přemrštěným matčiným nárokům.

Z kompozičních principů autor užívá paralely, např. v povídkách *Kniha* a *Hodiny*. V první je podobnost mezi knihou a rodícím se milostným vztahem. Stejně jako kniha, která byla ve své době tvořena pomalu a těžce, tak i začínajícímu vztahu jsou zprvu do cesty kladeny různé překážky. V druhém případě je chod hodin propojen s životem hlavní hrdinky. Když umírá, utichnou i hodiny. K dalším principům výstavby patří gradace, která je patrná v povídce *Komtesa Konstance*, v níž hrdina zavraždí psa komtesy, protože právě toto zvíře bylo živou bytostí, která na rozdíl od hrdiny mohla být v komtesině blízkosti.

14.1. Narace

V textu převládá monolog, ale najdeme v něm i dialogickou formu promluvy. Povídka *Hledám Boha* z povídkového souboru *Tanečnice*, je vystavěna převážně na dialogických promluvách. „*Petře!*“ řekla měkce Pavla a vzala jeho rameno, „*důvěřujete životu?*“ „*Pavlo, nikdy jsem nežil opravdověji a lačněji jako dnes, po všech svých zklamáních. Když zklamalo všecko, byl jsem nejsilnější.*“ Petr promluvil vroucně, jako by laskal svoje bolesti. „*Dnešek mne vždy zradí a odpuzuje...*“⁵⁶

Dialog je obsažen i v povídce *Slepec*. Díky promluvám, které probíhají mezi hlavními postavami, poznáváme blíže charakter postav. Každá jejich odpověď nám poodhaluje část jejich duše. Hlavní hrdina Toman je citlivý člověk, který věří ve své sny a v lásku k Martě, která je s ním v ústavu pro nemocné, oba jsou slepí. Po

⁵⁶ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 58

zdráné operaci začne Marta opět vidět a odchází, tím se Tomanovi zhroutí svět. Přestane věřit v splnění svých snů a uzavírá se do sebe.

Vnitřní monolog, jež je v díle využit, představuje emoce a myšlenky postavy. Díky němu čtenář pronikne hlouběji do charakteru hrdiny. *Ted', nebo nikdy, cesta k nesmrtelnosti je otevřena! Tohoto člověka musíš držet vši silou, ovládnout ho v jeho naivitě a zužítkovat vše oč usiluje. Byl by jistě hrozný hřích nechat ho pracovat bez odborné rady a pomoci! On je zrozen pracovat a tvořit, ale nemá náhodu prostředků ani známostí. Holíč pouhou náhodou nebo nedopatřením genius, myslí si Havlík.*⁵⁷

Z promluvových forem je použita jak er-forma, tak i ich-forma. Ich-forma je použita s cílem zesílit autentičnost výpovědi, subjektivizovat výpověď o určité události. *A já, Adam Hurt, třesl oči, abych ji celou pohltit zrakem. Dotýkal jsem se polamovaných, rezivých mříží, studených, tvrdých, mrtvých, rezivých. Ačkoli celý den slunce pražilo na ně! Ty studené mříže čárkovaly v očích každý dojem a oddalovaly, příliš oddalovaly její ruce od mých. Stopoval jsem ji, smysly mne štvaly jako vlci, já ji musil vidět, já musil se rozžhavit její krásou.*⁵⁸

14.2. Vypravěč

Vypravěčský typ, jež v prózách převládá, je tzv. *reflektor*. Reflektor je umístěn do nitra postavy a postava tak může být pocíťována recipientem zevnitř. Pro tento druh vypravěče je typická subjektivizovaná er-forma. Díky reflektorovi je zvýšena plasticita syžetu, protože je možné násobit pohled na určitou situaci. Tím umožňuje recipientovi dokonale pochopit jednání protagonistů, které vyplývá z jejich niterních stavů. Vypravěč nás vtáhne do děje a umožní nám nahlédnout až na dno duše hlavního hrdiny. *Chodí tak pěšinkami jako nemocná, živá neživá, jako duch, myšlenky kdesi daleko, čemu tito starší lidé pranic nerozumí, čeho nepochopili a nepochopí, žijíce stranou světa, mimo všechny cesty, bez plánu a bez účelu, myšlenky její tísní a znepokojují, vylévají se neslyšně přívalem slz a něžností.*

⁵⁷ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 22

⁵⁸ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 42

. Ale komu je projevít? Po čem sáhnout radostně, po čem síly napnout, na čem myšlenky ustanovit?⁵⁹

Další vypravěčský typ, pomocí něhož je dílo utvářeno, je vypravěč autorský, který zaujímá k tématu určitý angažovaný postoj. Své postoje vyjadřuje s jistou expresivitou, což má za následek opět subjektivizaci vypravování. *Vsedli stísnění ruchem a velkoměstem do nejbližšího vlaku, který jim určil přítel profesor. Nechali se unášet do polabské roviny s širokým obzorem a šťastnou šťavnatou zelení, s podivuhodnými lesy, které nikde tak klidně nedýchají a neuklidňují žhavé smysly jako v Polabí.*⁶⁰

15. Porovnání dětské tvorby a tvorby pro dospělé

V tvorbě pro dospělé se Pavel Sula věnuje převážně zachycení niterných prožitků hrdinů. Dominantní roli zde hraje jazyk (syžet stojí v pozadí), který díky své rozmanitosti má schopnost evokovat a přiblížit niterné stavy postav, dát čtenáři možnost nahlédnout do odlehklých koutů lidské duše. Autor se zaměřuje především na člověka jako na bytost, která cítí, prožívá a touží. V těchto prózách převládá tragický konec protagonistů, hlavní hrdina buď umírá (např. v povídkách *Vynálezce*, *Hodiny*, *Herec*, *Nábřeží* atd.), nebo mu jeho sny a přání ztroskotají (povídky *Panenství*, *Slepec*). Tragickou polohu však mají pouze tři prózy určené dospělému čtenáři, z hlediska celku autorovy tvorby se tedy jedná spíše o určitý experiment. Opačně Sula postupoval v tvorbě pro děti. V ní naopak příběh tvoří základní složku významové výstavby textu a celkově převažuje smířlivě soucitný pohled na svět, i když je v tomto světě mnoho bídy a sociální nespravedlnosti. Pro Sulovu tvorbu je také příznačná jazyková kreativita, práce s jazykem je důležitou složkou stylové roviny díla a přispívá k čtenářské působivosti autora literárního díla.

⁵⁹ Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920. s. 66

⁶⁰ Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910. s. 55

16. Pedagogická tvorba

Jak už bylo výše zmíněno, Pavel Sula byl také významný pedagog, který během své čtyřicetileté kariéry učitele navštívil mnoho míst a vychoval spoustu žáků a studentů. Seznámil se také s rozličným sociálním prostředím, z něhož jeho žáci pocházeli. Ve vyučování prosazoval nové metody. Hlásil se k českému hnutí za estetickou výchovu, k němuž patřili mimo jiné i pedagogové Gustav Adolf Lindner, Jan Mrazík či František Bartoš nebo estetik Otakar Hostinský a kritik František Václav Krejčí. Toto hnutí prosazovalo do vyučování především tělesnou výchovu, hygienu a estetickou výchovu, odklánělo se od direktivního Herbatova výchovného systému směrem k Darwinovu učení, usilovalo o soulad výchovy s vývojem společnosti a přírody. Tato nová koncepce také včleňovala folklór do literatury pro děti a do četby pro mládež.

Díky poznatkům z uvedeného uskupení začal Sula prosazovat i z praktických důvodů ve vyučování nutnost estetické výchovy. Dítě má vrozený imitační projev, je schopno si vypěstovat cit pro krásno, ne však čtením *estetických učebnic*, nýbrž vlastním pozorováním uměleckých děl. Umění má především na dítě působit, má se podílet na formování jeho společenského vědomí. V umělecké výchově vidí Sula jeden z důležitých prostředků k rozvíjení samostatného uvažování, k vytváření samostatného názoru na umění, které později, v dospělém věku, může člověk uplatňovat a předávat sám v další výchově. Sula si uvědomoval, že děti jsou schopny samostatně uvažovat, umělecky tvořit a na základě své představivosti a přirozené hravosti jsou způsobilé umění citlivě vnímat a rozumět mu. Školákovi se líbí dílo, které více naznačuje, než podrobně rozvádí, protože tak může v procesu uplatnit i svou tvořivou fantazii. Na základě těchto principů se snaží Sula koncipovat učebnice pro základní školy, které měly rozvíjet nejen estetickou vnímavost žáka, ale i jeho samostatné myšlení. Reformátorský postoj a opravdovost zaujetí zařazují autora do předních řad pedagogické péče o dětskou četbu.

Učebnice

V roce 1921 vydal Sula s Janem Jursou čítanku s názvem *Vzkříšení*, určenou pro 3. ročník měšťanských škol. Čítanka se člení na čtyři části. První část se jmenuje *Náš lid* a obsahuje úryvky z různých českých literárních děl (např. spisovatelů B. Němcové, K. J. Erbena, V. Rase a dalších), druhý díl s názvem *Ohlasy rodných krajů* zahrnuje úryvky z literárních textů, které se vztahují k rodnému kraji (např. J. Vrchlického *Píseň o Řípu*, *Moravské pověsti o Ječménkovi* od F. Bartoše apod.), třetí část pojmenovaná *Má vlast* se skládá z ukázek, který se týkají tématu vlasti (např. J. V. Sládek – *Slovanská lípa*, A. Jirásek – *Smrt Kosinova*, B. Němcová – *Havlíčkův pohřeb* a další). Součástí čítanky je i tzv. *Okénko do světa*, jež obsahuje úryvky z děl významných světových spisovatelů (např. L. N. Tolstého, H. Sienkiewicze, V. Huga, R. Rollanda). Teoretická část se nachází v dodatku a věnuje se literárním směrům, žánrovým formám, versologii.

V roce 1933 vyšla kniha *Poselství* (viz. příloha 1), což byla čítanka pro 4. ročník měšťanských škol, již P. Sula napsal spolu s R. Šimkem. Tato čítanka je zaměřena spíše na vývoj literatury (seznamuje nás s jednotlivými literárními směry a jejich představiteli) a zároveň uvádí i ukázky z děl současných českých i zahraničních spisovatelů. Opět se skládá z několika částí. První část pojmenovaná *Ozvěny* se věnuje úryvkům starších literárních děl od řecké literatury až po světové romantiky, kapitola je ukončena stručným přehledem uvedených směrů a doby. V části *Národ sobě* jsou ukázky od K. H. Máchy až po T. G. Masaryka. Kapitola *Hlasy přítomnosti* uvádí ukázky současné světové literatury, a to nejen z písemnictví ruského, anglického, amerického, ale i z písemnictví bulharského, jihoslovanského apod. Čtvrtá část s titulem *Do života* obsahuje úryvky z teoretických a kritických statí (např. A. Nováka, K. Čapka, F. V. Krejčího, T. G. Masaryka a dalších).

Z autorovy vídeňské praxe vznikl sborník *Radovánky* (1920), který je spíše zaměřen na didaktické postupy ve vyučování. Sula zastává názor nevyslovovat poučku či pravidlo předem, ale nechat žáky, aby si ji sami ověřili v praxi. Dále doporučuje pestrost vyučovacích hodin, aby se tak udržela déle a lépe pozornost

dětí. Vyzdvihuje úlohy skupinové práce, která více motivuje žáky splnit zadaný úkol.

16.1 Analýza učebnice

Autor sám o zrodu učebnice uvedl, že *Radovánky* vznikly z úsilí překonat vídeňskému českému dítěti cizí školu, němčivou ulici, nesourodou společnost, cizí jazyk.⁶¹ Tato příručka vzniká v době rozpadu Rakouska-Uherska. V té době už byla možná reforma českého školství, protože neexistovala cenzura, která by zakazovala prosazování národních snah. V případě *Radovánek* se jedná o metodickou příručku, která poskytuje rady budoucím pedagogům. Je určena převážně pro učitele, kteří učí ve Vídni české děti, které mají podle Pavla Suly právo na vzdělání ve svém rodném jazyce.

Radovánky se skládají z obsáhlého teoretického úvodu, ve kterém autor obhájí své teze, např. že dítě má být všestranně rozvíjeno. Důležitou součástí je i zavedení praktického vyučování, protože v důsledku poválečné krize a absence fungujícího modelu rodiny bylo zapotřebí věnovat pozornost i domácí výchově. Dále se uvádí potřeba rozvoje estetického vnímání pomocí koncertů, výstav, divadla zase mělo napomáhat jazykové kultivaci.

Materiál v této knize vychází z dětských prací, které autor během své praxe nashromáždil. Prosazuje myšlenku, že práce žáků by měly učiteli poskytnout nové náměty, které by sloužily k dalšímu rozvoji dětí, k efektivitě pedagogického působení. Mezi uvedené dětské výtvary patří např. různé náčrtky pro zhotovování předmětů, divadelní hry, obrázky, ruční práce, písničky, noty apod.

Podmínky pro novou výchovu shrnuje v úvodu do pěti bodů

1. snažit se o harmonii těla a ducha, rozvíjet síly tělesné i duševní
2. vést žáky k samočinnosti
3. navazovat na tradici a formu rodinného a domácího vychování
4. získat poznatky díky vlastnímu zájmu a tvořivé práci
5. škola má vychovávat dítě pro obrodu a rozkvět společnosti, v níž by měl mít každý své platné místo v daném řádu sociálním

⁶¹ Sula, P. *Radovánky*. Praha: Nakladatel B. Kočí 1920. s. 37

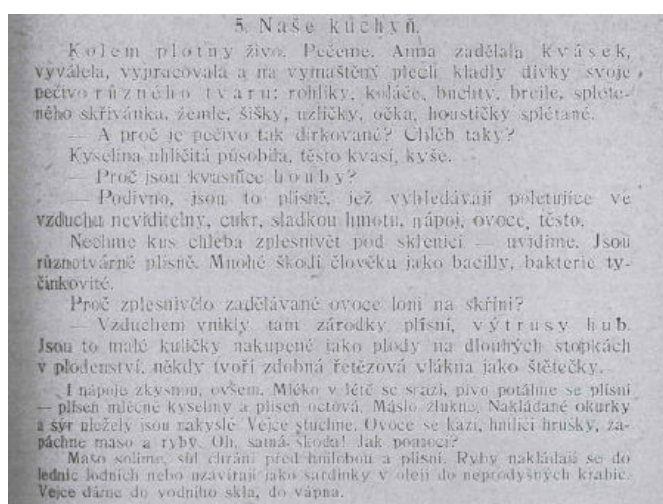
Kniha je dále rozdělena do pěti kapitol. Každá z kapitol začíná teoretickým úvodem k danému tématu, v němž se autor mj. opírá o různé studie věnované určité problematice, objevují se i citace např. Jana Herbena. Ideje, které zde autor uplatňuje - např. zapojení rodičů do školského dění nebo důležitost činnostního učení, při kterém se přirozeně rozvíjí zvědavost dětí, výuka formou her, pokusů a dalších činností – odpovídají osnovám alternativních škol. Můžeme tedy říci, že tato metodická příručka alternativně zpracovává moderní formy výuky, navrhuje např. nové uspořádání lavic, které je typické pro otevřené učení. Součástí vyučovací hodiny by měly být i projekty, které jsou stěžejní pro projektové vyučování, charakteristické např. pro Waldorfské školy.

Názvy jednotlivých kapitol

- I. Podmínky nové výchovy
- II. Nový prostor ve škole
- III. Dovednosti ruční i jazykové
- IV. Ruka – mozek – jazyk – srdce
- V. Práce – společnost – příroda

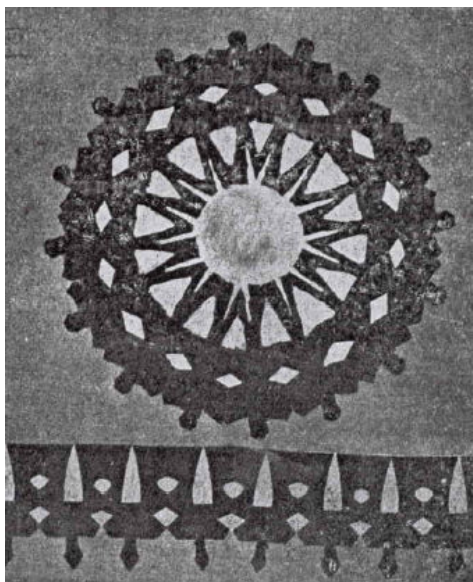
Jednotlivé kapitoly se dále dělí na oddíly, jež se zaměřují na určitou oblast dovedností a také na způsob dovednosti rozvíjet, vychází se ze samostatných nápadů dětí. Např. v oddíle *Naši. Rodina. Útulný byt. U stolu* jsou v úvodu uvedeny motivující otázky, který připraví školáka na toto téma. (Náš stůl, jídlo; Štědrý den – Vánoce; Pohovory o dětské práci doma), poté žáci píší slohové cvičení na téma *Hovoří se u stolu* (je přiložena ukázka), dále děti kreslí oblíbený hrneček, ze kterého ráno snídají. (opět doloženo ukázkou). Jednotlivá cvičení jsou zaměřená na všestranný rozvoj dítěte, tzn. nejen na jeho jazykovou kompetenci, ale i na jeho praktickou stránku, v tomto případě výtvarnou, která prohlubuje i jeho estetické cítění.

Tato metodická příručka prosazuje nové alternativní metody, které vychází z Darwinovy teorie a spočívají v tom, že dítě se má vzdělávat v přirozeném prostředí a po všech stránkách. Je to první ucelená příručka, jež poskytuje rady pedagogům, jak správně vyučovat.

^{4a} Sula, P. *Radovánky*. Praha: Nakladatel B. Kočí 1920. s. 109-110

Jednotlivé ukázky nám dokládají genialitu Pavla Suly jako pedagoga na poč. 20. stol. Téma horního textu je naše kuchyně. V jednotlivých úryvcích nám jsou zodpovězeny nejen otázky vaření, ale i otázky přírodovědné, např. jak vznikají plísňe, proč hoří uhlí atd. Názorně je tu ukázána vzájemná mezipředmětová interakce. Látku obohacuje kresba desetiletého žáka na výše uvedené téma.

^{4b} Sula, P. *Radovánky*. Praha: Nakladatel B. Kočí 1920. s. 111

⁵ Sula, P. *Radovánky*. Praha: Nakladatel B. Kočí 1920. s. 76 (ukázka dětské práce – vystřihovánka)

17. Didaktické zpracování povídkové tvorby Pavla Suly pro učebnice ZŠ

V literárních hodinách na 2. stupni ZŠ chybí v osnovách seznámení se spisovatelem Pavlem Sulou. Hlavním cílem této kapitoly je návrh ukázky v čítance pro základní školu a osnova práce s tímto textem.

Protože Pavel Sula psal povídky především pro děti a jeho jazyk není náročný z hlediska recepce, je vhodné zařadit ukázku do čítanek už šestých, popř. sedmých tříd.

Nejdříve je autor představen v krátkém medailonku, poté následuje ukázka a otázky vztahující se k textu.

17.1 Medailonek o autorovi

Pavel Sula

Český prozaik a učitel, který žil v letech 1882 – 1975. Psal převážně povídky pro děti. Inspiraci čerpal nejen ze svého povolání, ale i ze svého dětství, které prožil na Českomoravské vrchovině. Jeho povídky se převážně odehrávají v prostředí venkova: **Zeměžluč, Človíček, Majda drobeček, Vítězství** aj.

17.1.1 Seznámení s osobností autora

Existuje mnoho způsobů, jak děti seznámit s osobností autora. První způsob může být výklad učitele, který je ale pro mnohé žáky stereotypní, demotivující. Tento typ vyučovací metody se stále bohužel řadí mezi nejpoužívanější.

Další možností je rozdat žákům na začátku hodiny text se stručným životopisem autora, který by měl obsahovat i zmínku o jeho literární tvorbě. Text by mohl být i rozstříhaný a žáci by měli za úkol ho nejdříve podle smyslu poskládat. Tímto úkolem by byli žáci motivováni a proběhlo by i tzv. první zběžné čtení. Při druhém čtení by děti už podtrhovaly důležité informace, které se týkají spisovatele.

Děti pracují samostatně nebo ve skupině po dvou. Takto získané údaje pak sdělují učiteli, který je zároveň zapisuje na tabuli. Žáci se touto aktivitou přímo podílí na vyučovacím procesu. Touto metodou si děti lépe osvojují podstatná fakta ze života a tvorby Pavla Suly, a to i prostřednictvím zápisu na tabuli. Na konci hodiny je velmi důležité shrnutí, aby si i slabší žáci si zapamatovali dané učivo.

Učitel by mohl zadat žákům, aby si informace, týkající se tohoto spisovatele, vyhledali sami. Tento úkol by však musel být zadán alespoň dva, popř. tři dny dopředu, aby děti měly dostatek času na jeho zpracování. Žáci by pomocí internetu a knihovny vyhledali potřebné informace, které by danou hodinu prezentovali. Mohli by pracovat i ve skupinách, protože se jedná o nepříliš známého autora. Žáci by mohli vytvořit stručný zápis např. na čtvrtku A3, který by mohli doplnit i fotografiemi. Tyto zápisy od jednotlivých skupin by pak visely ve třídě. Učitel by v hodině žáky vypracované prezentace opravil, popř. rozšířil. Na závěr by byla látka opět shrnuta.

V neposlední řadě si jeden žák může připravit referát o Pavlu Sulovi, který by nahradil výklad učitele.

Při seznamování žáků s novým autorem je nejlepším využitím co možná nejvíce názorných pomůcek: fotografie, obrázky ze spisovatelova rodného kraje, ale i audio nahrávky; aby si žák vytvořil názornou představu a snadněji si tak zapamatoval probíranou látku.

17.2 Ukázka

Ukázku v čítance tvoří část povídky s názvem *Grétyнка ze dvora* z knihy *Zeměžluč*.

Grétyнка ze dvora

Grétyнка měla svůj pokojíček. Po stěnách pásek červených růžiček byl vymalovaný, od růžiček modravé pentličky dolů po stěně visely, uprostřed červený nábytek, stoleček Grétynčin a kol něho židličky s lenochem, pak v koutě houpací ležatá židle, na té se Grétyнка houpala, když ji slečna vychovatelka zkoušela

z německých slovíček, nebo když jí vypravovala příběhy z biblické dějepavy. Ale Grétynce tyhle věci nevoněly tuze – ani jedna ani druhá. Myslíla na svého milého ponny, tuze ráda jezdila a řídila spřežení – ona sama, sama.

Do Grétyncina pokojíčku nikdo nesměl bez zaklepání - mamá musila zaklepat – tak se sluší a patří v takové rodině.

Mamá sice hubovala stále, že má Grétyнка nepořádek, tamhle pod stolečkem ležela punčoška, na houpací židli hodila Gréta učení a knihy kalamář, byl často na podlaze, když na stolečku překážel – někdy zas mermomocí ne a ne nalézt čepičku pro vyjížděku – až Grétyнка plakala a musili všichni z domu hledat, všude, až čepičku našli – někde za postýlkou, nebo za kamny, nebo v hračkách v zadním koutku. Ale to byla vinna slečna vychovatelka, že nedala vše na svoje místo. Ta to měla po Grétynce přece uklidit! Však taky dostala vždy od milostivé paní vyhubováno.

Když se Grétyнка nechtěla učit se slečnou, hrály si s panenkami, měly jich kolik: porculánovou velikou se žlutými vlasy, jak ji položíš do její malé postýlečky, zavře modré oči, zvedni pannu, a zase oči otevře. Jiná byla gumová, ta křičela plačtivě jako děcko: jo jo- jo jo, ale Grétyнка neměla ji tuze ráda. Rozdělala jí vzadu šatečky, odlípla gumové tělíčko, co pak v ní, v té panně, asi křičí? Viděla jen péra ocelová a jakýsi knoflík, vyndala jej, pískal. Od těch dob byla gumová panna němá. A měla Grétyнка ještě jinou pannu, hýbala ručičkami i nožičkami, sedala s Grétynkou při učení a spinkala s ní vždycky, společnice.

Měla taky malou plechovou kuchyňku s plotynkou, hrníčky jako náprstky, talířky jako plíšky a krejčárky, nádobíčka, na co jen pomyslíš: sběračky, mísy, krajáčky, cedníčky, pokličky kolikery, žbánky, plecháčky velké i menší – ne větší než malíček. Od plotynky čouhal veliký komín, ale nikdy se z něho nekouřilo – proto Grétynku brzo plotna i s celou kuchyní omrzela. Nasadila tam pak zpěvavého kohoutka, když mu pískneš do ocásku, zakokrhá, jako živý, právě tak.

Její panenky měly svoje vybavy, kolikery šaty, jako Grétyнка: ranní ke snídani, dopolední na vycházku, polední ke stolu, když všichni u tabule obědvají, pak všelijaké do společnosti – i kožešiny, i hedvábné letní, jak je potřeba v takové rodině. Grétyнка panenky přestrojovala, hovořila s nimi – ale slečna guvernantka jí často říkala, že už by si neměla hrát s takovými hračkami, že raději knížku nebo

vyšívání. Ale Grétyňka by si tuze ráda ještě hrála! zvláště takhle s dětmi ze dvora, běhat s nimi, stekat se, na koně hrát, zloděje honit – ale mamá by hubovala.

Mamá neměla ráda děti ze dvora, tak jako Grétyňka. Vyháněla je od plotu, od zahrady, od parku. Grétyňce musily stačit plechové, porculánové a drahé všelijaké hračky – měla svou slečnu vychovatelku, co ji obsluhovala od samého rána, aby se jí nic nestalo – a mimo to ji taky trochu učila němčině a biblické dějepřavě – a to všechno musilo Grétyňce stačit. Abychom nezapomněli: také měla svého koníčka s kočárkem, ponyho milého – i psa Hektora, velikého hafana zlého, nikdo se nesměl zle na Grétyňku podívat – už skočil a trhal.

To všechno musilo Grétyňce stačit – ale přece nestačilo. Toužila. Přála si přece jiný svět, ne takové upjaté vězení, chtěla běhat a dovádět jako děti deputátníků, jako jiné děti, všechny šaty ji škrtily, slečna vychovatelka ji moc a moc obtěžovala, zle se dívala za každým její krokem, kam se hne, hned za ní, to je přece trápení, trápení. A mamá křičí, jakmile jen se rozběhne, lomí rukama, když si sedá do písku nebo na schody, pláče, když Grétyňka chce k dětem ze dvora nebo do školy, dovědět se, co tam asi tolik dětí dělá.

Grétyňka se nají, dosyta, dostává nejlepší, vybraná jídla – ale má trápení, trápení, trápení.

Plechové, drahé hračky jsou takové hloupé, bác! jsou hloupé, hned se rozlámou, pryč s nimi! Grétyňka chce děti ze dvora a mamá nedovolí, aby přišly – pošlapaly by koberce a znečistily by vzduch v pokojíčku, Grétyňka je přece slečinka ze dvora! Slečna pláče a mamá lomí rukama.⁶²

17.3 Úkoly k textu

Po přečtení této ukázky žáci plní následující otázky:

1. V jakém prostředí se odehrává děj povídky?
2. Kolik postav vystupuje v této ukázce?
3. Charakterizuj hlavní hrdinku?
4. Je hlavní postava šťastná? (dolož ukázkou z textu)

⁶² Sula, P: *Zeměžluč*. Praha: Jos.R. Vilímek 1910. s. 96-100

5. Jaký vztah má matka hlavní postavy k dětem venkovanů?
6. Srovnej hračky tehdejší doby s dnešními?
7. Vysvětli tato slova z textu: guvernánka, krejcar, deputátníci ⁶³

17.4. Proč zařadit povídkovou tvorbu Pavla Suly do čítanek pro ZŠ

Ukázka z povídkové tvorby Pavla Suly by měla být zařazena do čítanek pro základní školy hned z několika důvodů.

V prvé řadě se žáci díky této tvorbě seznamují s životem lidí na vesnici počátkem 20. století a v jeho dalším průběhu. Prostřednictvím jeho literárních textů si dokáží představit těžký život venkovanů, ale i život jejich dětí, v němž je vedle povinností místo i na drobné každodenní radosti.

Četba jednotlivých povídek rovněž přispívá k rozvoji jazykových znalostí. Žák si rozšiřuje slovní zásobu, setkává se zde s obrazným, metaforickým jazykem, který může napomoci zlepšit jeho vyjadřovací schopnosti. Mimo jiné se v jednotlivých povídkách vyskytují i slova zastaralá nebo zastarávající, která přibližují a seznamují žáky s danou dobou. Literární výchovu lze spojit s mluvnicí, na povídkách Pavla Suly se dá prezentovat i gramatika tehdejší doby.

Pro základní školu jsou vhodné ukázky z tvorby určené dětem, jako např. *Majda drobček*, *Letňáskové*, *Človíček*, ve kterých jsou zastoupeny charakteristické rysy jeho děl.

Jazykové ztvárnění je rozhodujícím kritériem, proč zařadit tvorbu Pavla Suly do čítanek pro základní školy. Nelze ale opomenout ani mravní aspekt působení Sulovy tvorby ve smyslu vytváření citového vztahu k rodnému kraji, k domovu.

⁶³ Žáci k tomuto úkolu použijí Slovník spisovné češtiny.

Závěr

Sulovo prozaické dílo čítá tři povídkové soubory pro dospělé a nesčetně povídkových souborů pro děti. Autor se věnoval i pedagogické tvorbě — vydal několik učebnic a pracovních sešitů pro základní školy.

Pavel Sula je v dnešní době pro širokou veřejnost spisovatelem neznámým. K tomu zřejmě přispěla i skutečnost, že celý život osciloval mezi dvěma povoláními, a to učitelským a spisovatelským. Obě jeho činnosti se navzájem propojovaly, pedagogická činnost mu byla inspirací pro tvorbu literární. Jeho stěžejní díla tematicky čerpala nejen z jeho učitelských zkušeností, ale i z dětských vzpomínek a prožitků. (povídkové soubory *Človíček*, *Zeměžluč*, *Svět v kolotoči*).

Přijetí Sulovy beletristiky dobovou domácí kritikou bylo vesměs kladné. Recenzenti hodnotili především realistické ztvárnění vesnického prostředí a jazykové zpracování povídek, rozmanitost a vybroušenost jazyka. Rovněž kompoziční výstavba jeho povídek odpovídá úrovni dětského čtenáře. Autor nevolí komplikovaný děj s mnoha efekty, spíše přibližuje dítěti stejně staré hrdiny s jejich radostmi, ale i starostmi. Snaží se přiblížit dětský svět plný fantazie a dobrodružství.

Prozy pro dospělé zaujmou spíše čtenáře přemýšlivějšího a hloubavějšího. Čtení povídek vyžaduje soustředěnost, pozornost, neboť každá i sebenepatrnější část textu obsahuje určité sdělení, je nositelem jistého významu, který je důležitý pro pochopení chování a jednání postav.

Soudobý čtenář nachází v autorových povídkách trvale přítomnou úctu k člověku, lásku k přírodě a k místům našeho rodného kraje - hodnoty, které současný svět postrádá. Pokud Pavel Sula získá náklonnost čtenáře, můžeme si být jisti, že tato sympatie je záležitostí trvalou. K jeho próze se lze nesčetněkrát vracet a znovu v ní nacházet něco nového, co nás osloví.

Sula se však prosadil i na poli pedagogickém - jeho učebnice a metodické příručky byly vysoce oceňovány. Prosazoval nové moderní metody do vyučování, byl stoupencem myšlenky, aby se estetická výchova stala součástí školní výuky. Můžeme ho označit za novodobého reformátora českého školství.

I přes nedostatečné ocenění patří Pavel Sula k předním představitelům české literární a pedagogické tvorby.

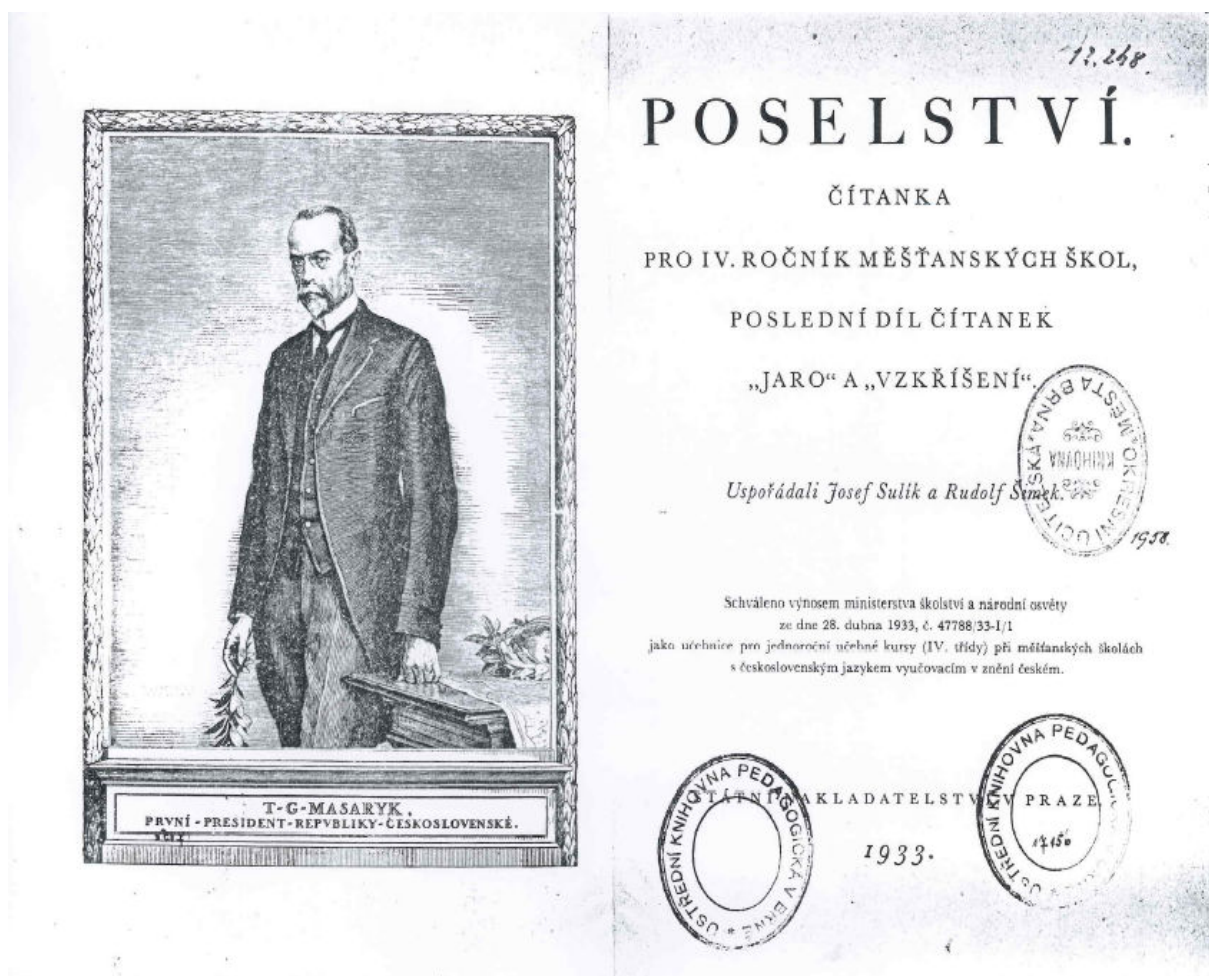
Seznam pramenů a literatury:

1. Alda, J. *K pětasedmdesátce P. Suly*. Literární noviny, roč. 6, 2.3. 1957, č.9, str. 4
2. Bulánek, F. D. *Jubilejní lístek*. Zlatý máj, roč. 1, 1957, č. 5, str. 139-140
3. Havel, R. – Opelík, J. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: 1964.
4. Chaloupka, O.-Voráček, J. *Kontury české literatury pro mládež*. Praha: Albatros 1979.
5. Kofránková H.: *Pavel Sula*. Český jazyk a literatura, roč. 22, 1971-72, č. 7, str. 329-332
6. Kunc, J. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. Praha: 1946.
7. Lederbuchová, L. *Průvodce literárním dílem*. Jinočany: H&H 2002.
8. Peterka, J. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: UK 2001.
9. Peterka, J. – Mocná, D. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka 2004.
10. Polák, J. *Přehledné dějiny české literatury pro děti a mládež a četby mládeže*. Praha: SPN 1987.
11. Pražák, F. *Spisovatelé učitelé*. Praha: Česká grafická unie 1946.
12. Siebenschlein, H.- Sula, P. *Do života*. Praha: 1931.
13. Stejskal, V. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha: 1962.
14. Sula, P. *Kalendář pro nejmenší*. Praha: 1945.
15. Sula, P. *Kniha pianissima*. Praha: 1948.
16. Sula, P. *Človíček*. Uherské Hradiště: Knihtiskárna Karla Novotného 1913.
17. Sula, P. *Majda drobeček*. Praha: Edvard Fastr 1948.
18. Sula, P. *Zeměžluč*. Praha: Jos. R. Vilímek 1910.
19. Sula, P. *Letňáskové*. Praha: Středočeské nakladatelství 1972.
20. Sula, P. *Svět v kolotoči*. Praha: Dědictví Komenského 1937.
21. Sula, P. *Pokušitelé*. Plzeň: Nakladatelství Karla Beníška 1920.
22. Sula, P. *Tanečnice*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek 1910.
23. Sula, P. *Radovánky*. Praha: Nakladatel B. Kočí 1920.
24. Štědroňová, E. *Polemiky, programy, poetiky*. Liberec: TUL 2007.

Přílohy

Příloha 1

ukázky z čítanky pro IV. ročník měšťanských škol: Sula, P. *Poselství*. Praha: Státní nakladatelství 1933.

Harpagon: Staňou snad? Vždyť nic nedělají!
Mistr Jakub: A myslíte, pane, že když nic nedělají, že nemusí též jisti? Svědčilo by chudákům víc, kdyby hodně pracovali, ale také hodně jedli! To mi srdce div neutrhne, vidět je takto vychudlé, neboť já mám cit pro koně, zdá se mi, že jsem to já, kdo trpí. Utrhnu si každý den od úst, abych je nakrmil, a to svědčí o tvrdém srdci, pane, nemáte-li soucitu k svému bližnímu.

Harpagon: Však to je nestrhne, dojet na trh!

Mistr Jakub: Nemám odvahy je tam vésti, a dělal bych si z toho svědomí, pohaněti je bičem; jakpak mají táhnout vůz, když nemožou ani sebe utáhnout!

Valer: Promluvíme, pane, se sousedem Pikardem, aby jel s nimi, Jakub musí beztoho nám pomáhat v kuchyni.

Mistr Jakub: Budiž! Jsem radši, když pojdou v cizích rukou než v mých!

Valer: Jakub si hraje na rozlišného!

Mistr Jakub: Pan správce si hraje na nezbytého!

Harpagon: Ticho!

Mistr Jakub: Pane, nemohu čísti pochlebníky! A tady jest jeden, ten ustavičný dozor na chléb, vino, dříví a svíčky mří jen k tomu, aby se vám zalichotil a aby si vás získal. To mne dopaluje a mrzí, mám-li denně poslouchat, co se o vás povídá, neboť, ať jsem dopálen, mám pro vás srdce v těle, ujišťuji vás, že po mých koních jste mi nejmilejší člověk!

Harpagon: Mohl bys mi říci, Jakube, co se o mně povídá?

Mistr Jakub: Ano, pane, kdybych věděl, že vás to nerozhněvá.

Harpagon: Ne, nijak!

Mistr Jakub: Odpusťte, jsem však přesvědčen, že se rozlobíte!

Harpagon: Naopak! To mi udělá radost a rád se dovím, jaké mají lidé o mně mínění.

Mistr Jakub: Nu, dobrá, když tomu chcete, povím vám tedy upřímně, že se vám každý vysmívá, že nás i vás každý špičkuje a že je každý radostí bez sebe, může-li vás hodně zvochlovati a bez ustání povídat o vaší skouposti! Jeden vypravuje, že jste si dal natisknouti zvláštní kalendáře, kde jste zdvojnásobil suché dny a vigilie, aby bylo více postů a abyste na své čeledi ušetřil, druhý povídají, že začínáte

hádky se sluhy před vánoci neb před jejich odchodem z domu, abyste měl příčinu je vyhnat bez dárku; a dále povídají lidé, že jste jednou oběsal k soudu sousedovu kočku, že vám snědla zbytek skopové pečeně; povídají také, že vás viděli v noci, jak ukrádáte vlastním koňům ovsu a že vás koč, maj předchůdce, vám po tmě dal několik notných ran holí, které jste si dal hezky libit; povídají lidé — a mám vám všechno říci? Člověk nemůže ani paty vytáhnouti, aby si vás ze všech stran lidé nedobírali; ba jinak vás nejmenují než lakomcem, drzgrešlím, skrbílkem a starým lichvářem!

Harpagon (tluče jej): Ty hlupáku, šelmo, ničemo, nestydo!

Mistr Jakub: Co, neuhodl jsem to? Nechtěl jste mi uvěřit. Vždyť jsem vám řekl, že se dopálíte, až vám povím pravdu!

Harpagon: Já ti dám takto mluvit! (Odejde.)

Molière, herecké jméno Jeana Poquelina, čalouníka krále Ludvíka XIII., stalo se slavným jménem klasika francouzské komedie. S italskou společností hereckou směl hrati v Louvru před králem Ludvíkem XIV. a předváděl dvorské společnosti zábavy a satiry, frasky a velké povahové hry, jako „Lakomec“, „Tartufla“, „Misantropa“, „Zdravého nemocného“ a j.

Bral své postavy z nejbližšího svého okolí jako zjev doby; káral, tepal a vysmíval se svými postavami dobře, ale sám v životě trpěl tělem i duší.

6. Klasikové v Německu.

Píseň — balada.

Doba klasické dokonalosti v Německu.

Příroda měla na člověka vždy hluboký vliv. Básníci ji opěvali, příroda byla rámcem jejich činnosti. Ale život se stal příliš složitým; dvorská, šlechtická i měšťanská společnost žila jen obřadnostem společenských falešně a jako s maskou, žilo se nepřírodně a složitě.

Pod maskou dvoření a obřadů zůstalo chladné lidské srdce, cit se ani v rodině neoživil. A básník nehledal citů, hledal rýmy.

Teprve Jan Jakub Rousseau, francouzský myslitel a spisovatel před Velkou revolucí, projevil touhu po prostotě a citovém životě a po přirozené pravdě, jaká je v přírodě. Hlásal hlubší život rodinný, hlubší výchovu k životu vyrovnanému

a pracovitému, hlásal více upřímnosti mezi lidmi. Koncně se volá po člověku a po jeho citu!

Doba baroka a rokokova je dokladem, jak celé umění žilo složitě v přeměněných tvarech s posádkem faleš, s neklidem postav XVIII. století. Verše se lepi, neprožívají se, jako by se básník styděl za své srdce. Koncem XVIII. stol. v Německu provedl návrat k lidskému citu, k přirozenosti a opravdovosti života sám velký básník tvůrce, pěvec srdce citlivého a volajícího — Johann Wolfgang Goethe.

Každé jeho slovo a verš zněl citem, zpívalo samo srdce, jel je ohlasem osobnosti a života. Je zcela pravdivý a upřímný k sobě, k době, k životu jako celé jeho dílo. Byl to slavný návrat k mocnostem života.

Studuje vědecky přírodu, miluje ji vášnivě, podléhá náladovým chvilím jako pták na výsluní.

Goethe měl a má vždy silný vliv na každou dobu, protože lidské citění je nehlubší moře. T. G. Masaryk o něm napsal: „Goethe byl mně učitelem svou všestranností a světovostí, kultura všech věků a národů ho poutala, všechny obory lidského myšlení a konání ho zajímaly. Goethe je svou podstatou Němec; ale snažil se chápat všechny národy a jejich umění a učil se od nich: Goethe dobře určil směr, harmonické spojení nacionalismu a internacionalismu (t. j. ducha národního s mezinárodním), vzájemně se poučujícího. Goethe byl mezi prvními Evropany. Na můj vlastní vývoj Goethe působil silně vlivem formujícím (přetvářejícím).“

O Goethově významu píše také dr. Arne Novák (v Goethově sborníku): „Goethe má průkopnický a objevitelský význam v básnictví moderním — a v tom je i jeho povýšenost nad poesii romantickou, že žádá na novodobém umělci slova mnohem více. Jeho podmiňkou je člověk vychovaný silnou duševní a mravní kázní, který musí svůj život a dílo posvětit intelektuálně (rozumově) a energeticky (chápaví vývoji světa). Básnickovo poznání pomáhá mravnímu růstu a vývoji jednotlivce, ale i službu celku, který mu ukládá povinnosti společensko-občanské!“

Goethe měl jas a moudrost klidného, vyrovnaného života. Jeho dílo je klidná, věčná pyramida. Objal svým duchem minulé i přítomné, svět hmotný i nadmyslný, vědy i umění. Vedle prosté „Písně o fialce“ tyčí se jeho „Faust“, zápas s ďáblem a Bohem o člověka. Goethe měl styky s našimi spisovateli a měl velký vliv na naši literaturu, zvláště na Vrchlického.

Jeho mladší přítel, Friedrich (Bedřich) Schiller, básník svobody, lidskosti a vznešených ideálů lidstva, vznikl více do lidu. Básník o nich praví: Schiller směřoval do výšin, Goethe přicházel z výšin.

Vedle těchto dvou německých klasiků vynikl Herder, jenž ukázal na ohromný poklad lidové poesie a dal tím podněty ke sbírání lidové poesie také u nás. Jeho vlivem sbírali plody lidové poesie Šafařík, Kolár, Čelakovský, Erben a napodobili lidové básníky.

Také Lessing v této slavné době svým působením na divadle urychloval novou dobu. Lessing jako kritik divadla, bájatel a básník působil silně na našeho Hlavíčka svými epigramy a také Neruda i Machar se z něho učili.

J. W. Goethe:

Z mého života.

Čím víc jsem byl nabádán k činnosti, tím víc jsem po činnosti prahl, používaje dokonce i volných hodin k všelijakému podivnému zaměstnání. Již od svých nejranějších dob jsem se cítil puzen ke zkoumání věcí přírodních. Často se to vykládá za sklon ke krutosti, že děti takové předměty, s nimiž si nějakou dobu pohrály, s nimiž hned tak, hned onak nakládaly, na konec rozkouskují a roztrhávají. Ale projevuje se tím i zvědavost, touha zvědět, jak takové věci souvisí, podívat se tímto způsobem, jak vypadají uvnitř. Vzpomínám si, že jsem jakožto dítě roztrhával květiny, abych viděl, jak zapadají listeny do kalicha, nebo jak jsem i ptáky oškubával, abych pozoroval, jak že jsou upevněna pera do křídél.

Vyzbrojený magnet, velmi ozdobně zašitý do šarlatového sukna, musil také jednoho dne zakusit účinku takové badatelské zvědavosti. Neboť tahle tajemná síla přitažlivosti, již nejenže působil na železnou, k sobě přitahovala tyčinku, nýbrž jež měla nadto tu vlastnost, že se mohla zesilovat a denně větší a větší váhu unesla, tato tajemná činnost mne strhovala k takovému obdivu, že jsem dlouhý čas žasl, pozoruje jen její účinky. Na konec však jsem si pomyslí, že by se mi přec podařilo vysvětlit leccos podrobněji, kdybych oddělil zevnější obal. Stalo se to, ale nijak jsem tím nezmoudřel: neboť holá výzbroj mne o ničem dál nepoučila. Šňal jsem i tu, a teď se octl v mých rukou pouhý kámen, s nímž jsem neuvážně dělal všelijaké pokusy s jehlami a železnými pilinami, z nichž však mladistvý můj duch kromě rozmanitých zkušeností neodnášel si dál zloha nic. Celou tu úpravu jsem ovšem nedovedl opět složit, součástky se roztrousily a tak jsem pozbýl výborný ten fenomén zároveň s aparátem.

Nijak šťastněji to nedopadlo se skládáním elektrického přístroje. Jistý domácí přítel, jehož mládí spadalo do doby, kdy zaměstnávala všechny duchy elektřina, vypravoval nám často, jak si přával jako chlapec mít nějaký takový přístroj, jak si odkoukal hlavní podmiňky a uživ starého kolovratu a několika skleniček od léků, dosáhl slušných účinků. Ježto nám to často a rád opakovával a při tom nás vůbec poučoval o elektřině, zalíbilo se nám dětem v té věci velice a

